

Bohumila Grögerová
Čas mezi
tehdy a ted

EDICE SOU
ČASNĚČES
KÉ POEZIE

VEČERNÍM VĚTREM SE VLNÍ KAVYL
– PŘED NÁMI ZA NÁMI STĚHOVAVÉ
MLHY – JEDU V SEDLE V HOUFU
SVÝCH RODNÝCH – V HOUNI NA
ZÁDECH VRNÍ MÉ DÍTĚ – SLUNCE
ZAPADAJÍCÍ ZA NEKONEČNOU STEP
MI NÁHLE OSLÍNÍ OČI – VÝKŘIK

Edice současné české poezie
Šéfredaktor: Marek Szašek
Redaktoři: Václav Beneš, Václav Chvát, Rudolf Matys,
Jiří Suchý, Pavel Šrut, Ivan Weimisch

Copyright
© Bohumila Grögerová, 2004
© Klokočí + Knihovna Jana Drdy, 2004
ISBN 80-86240-87-8

Středa 10. 3. 1999 v noci
 – Mami, mami, vzbud se – Míšina hlava nade mnou – volaj! z dopravního inspektora – Josku odvezli sanitkou do vojenské nemocnice – vzbud se, mami. Joska měl úraz – porazila ho tramvaj! – Doznívající šok a jsem rázem vzhůru; sluchátko, telefon a různé hlasy: – Máte špatné číslo, volejte na JIP A, na neurochirurgii – Ne, tady není, počkejte, přepojím. – Ano, přivezli ho, ale volejte asi za hodinu. – Nic, jen mlžno v hlavě. V posteli v klubku, oči na budíku, za hodinu, bože, za hodinu volat, co se to stalo, vidím hlavu, rozbitou, zakrvácenou hlavu, protože je na neurochirurgii, co se to stalo, tramvaj, neslyšel ji zezadu přijíždět, tak to jistě bylo, bože, teprve pět minut, v klubku, ta hlava, ta hlava, nedívat se, zavřít oči, ale pořádek je tam ta hlava, krev, bože, bože, přestaň už, nechci myslet, co to ve mně pořád myslí, nechci, nechci, zas jen pět minut, to přijížděla tramvaj, neslyšel ji a spěchal, měl nákup v tašce, bylo ještě vidět,

nebylo ani sedm, vypnul si sluchadlo, bože můj! Dost, dost! Nejde to, ani sliza, ani hlas, jen zima, už půlhodina pryč, vydržet, tisknu si ruku, ma kolena, je mi strašně zima, v klubku, bože, ta rozbitá hlava, už to zas jede, hlava, igelitová taška, tramvaj přijížděla shora, neslyšel ji, vypíná sluchadlo, je mi tak strašná zima, Josko vydrž, vydrž, vydrž! – Jak se mu, prosím vás, daří? – Před chvílí ho přivezli, je po operaci. Utrpěl těžký otřes mozku, má zlomenou levou ruku, tři levá žebra, zatím se probírá k vědomí. Zavolejte zítra na stejné číslo. – Do rána zima, ubohá hlava, vydrž, Josko, vydrž! do rána zima.

– *pronikavá světla, blasy operace, operace, na vozíku lomenými chodbami, šero, stropy, šero, tma* –

Čtvrtek 11. 3. 1999

– Ano, je při vědomí, ale blouzní. Nelekejte se, je to ořes mozku. Můžete na chvíli přijít. – Brzy ráno jsem s Míšou na Vinohrady do Joscova bytu: 3 pyžama, 3 ručníky, 6 kapesníků, holení, brýle, bačkory. V bytě mi tak silně tlouče srdce, až přestávám slyšet. V tramvaji líp. Nemocnice-bludiště. U dveří s tabulkou JIP D zvonek. Sestřička. Bílé pláště, čepce, roušky. Leží přikurtovaný na třetí posteli. Pod velkým bílým obvazem na čele opuchlá zhmožděná tvář, oči zalité krví. Štěrbinou pravého oka se na mne dívá. Za ruku, pevně, pevně. Mluví hlasitě: – Proč jsem v české škole? Byl tu Schäubfellen, jak se sem dostal? – To byl dr. Janatka, přišel se na tě podívat. – Aha, dyt Schäubfellen je dávno mrtvej. A taky jsou tu ze Stuttgartu. Ale já chci vstát. Nebudu tady. – Napíná svaly a trhá sebou. – No, tak mi pře-

pomoz vstát! – Hladím ho po ruce. – Vstát nemůžeš, upadl bys, všichni se o tebe dobře starají, buď klidný. Cos to dělal? – Tramvaj trhla. Nevím, co se stalo, nevím nic. – A potom ticho, jen vzdechy. Bože, pomoz! – Kristině do Vídně jsem zavolala, jak bude moct, přijede. – A pak už jenom ke mně maloučko pootočí hlavu, oběma očima a celou tvář se snaží na mě podívat. A náhle je zas neklidný, musíme odejít. Doma se rozjel kolo toč a nepřestal se točit a nepřestal. Telefony, telefony a telefony.

– jste v nemocnici, v nemocnici, byl jste operován, ležte klidně, kulatý stůl s neznámými lidmi bez tváří, bílé pláště, blasy, a kde jsi ty? ale uždyť sedíš proti mně v zelených šatech, bylo to ve Stuttgartu?

Pátek 12. 3. 1999

– Ano, můžete přijít, je při vědomí, stav je stabilizován, počtám, že ho v pondělí předáme na ortopedii. – Kolotoč v hlavě se nezastavuje. Uvařím si kafe. Než dojdu do kuchyně, před očima ovázaná hlava a oči zalité krví. Co chci v kuchyni? Sednu si na židli, počkám. Nikoho nebude slyšet, budou na něj muset křičet. Kdoví, co je se sluchadlem. Brýle jsou na padrt. Proč jsem v kuchyni? Aha, chtěla jsem si uvařit kafe. Natočím vodu do konvice. Musím se mu podívat do psacího stolu, nemá-li tam jiné brýle. Zapnout konvici a přichystat hrnek. Bože, pomoz! Blbče, kams dala to kafe? Myslí, soustřed se! Telefon. Zpátky do kuchyně. Konvice se vypnula, voda už nevě. Znova a soustřed se. Zatnout nehty do dlaně, at to zabolí. Uvařím si nové kafe. Pak dlouhá tma,

prázdnou, asi uběhl nějaký čas. A jsem zas v nemocnici. Jak se blížím k JIP D, nervozita stoupá, sorva jsem s to stisknout zvonek. Mladé sestry mi pomáhají do bot, do pláště, zavazují tkanice, nasazují čepček i roušku a pomůžou mi až k posteli. Je neklidný, strážně neklidný. Vzpírá se nohama o pelest. – Chci pryč! – Hladím mu ruku, rouška mi napůl cloní oči. Líp je nevítat. Pohmožděniny se barví do modrofialova, napuchlo všecko, co je nad pokrývkou. Levá polovina těla i se zloženou rukou je pod bílým přikrovem, zdá se nehybná, pohybuje se jen pravá ruka v zápěstí. Zas ke mně obrací tvář a hledí na mne oběma očima. Jako by byly potažené mlhou. Vidí mě? Co všechno člověk unese? A kde je mez?

– šeršky až bílé začnou kvést
 – už tě má jiná a já nevinná – slib mi, že nebuděš plakat, až odejdu – šeršky až bílé
 – studánko, studánko, studánko bluboká – jdu s Herbertem Špiglem, Pepíkem Stibchem – dvě tváře nade mnou – šeršky až bílé začnou kvést, zapomeň té chvíle na bolest – brajru capáru
 u Budínů a pětadvacet korun v tabu – šeršky až bílé – mýdlo a žínka. – in einer kleinen Konditorei – několik chviliek, několik dní, několik nocí, několik snů – ležte klidně a podejte mi pravou ruku – začal jsem se s Pepíkem prát –

Sobota 13. 3. 1999

Druhá noc je za mnou a ráno: všecho se mi to zdálo, Joska dopoledne přijede jako každý den a poloze na gauči si bude číst noviny. Ne, jen si vzpomeň! Je v nemocnici, ale jak se to vlastně stalo? A znovu se mi před očima rozběhl film: sestupuje z chodníku na silnici, jde po zebře, před ním dvoje koleje. Zezdola vlevo, kam hledí, nejede nic. Potřebuje se dostat ještě přes druhé koleje, aby se ocitl na zastávce jedničky nebo osmnáctky. A jak o holi a s taškou koláčů a mlíka k zřítejší snídani přechází první kolejiště, přijíždí zprava z kopce, kam se neohlídl, tramvaj a... – Ne-slyšel ji, venku si vypíná slu-

chadlo. Tak se to asi stalo a teď leží v nemocnici. – Otče náš, jenž jsi na nebesích – a dál jsem zapomněla všechna slova. Odpoledne čekám před JIP D, až bude trojice vojáků hotova s úklidem. Na chodbu mi vynesli židli. Jsem prázdná, nikde nic. Konečně ho zas držím za ruku. Oči ho řečnaté, světylka na monitoru vedle postele blikají, spodní graf nahoru dolů, velké výkvy proti včerejšku. – At mě rozvážou! Podle přece není možný, chci vodsud, kdoví kdo to je! Nějaký Američani? Tudle levou si vyndám, sednu si a půjdu pryč! – Sestra co chvilí přibíhá. – To nesmíte, buďte klidný, my vás tu zas dáme dohromady, ležte klidně, vytřhl jste si trubičku. – Musím na záchod, pomoz mi přece slézt z postele! – Tisknu mu pravou nezraněnou dlaň, co mi síly stačí a namlouvám si, že do něj vlévám klid a sílu, kterou sama nemám. Venku jsem hadr, doma jsem hadr, než se zas roztocí telefony.

– unesli mě do indické nemocnice, zmizím tady beze stop, aniž by o tom oficiální místa věděla, ukažte Havlovi, že jsem tady, žádám audienci, tenhle starší doktor, ten tu neléčí, ten si sem přišel zakouřit, tady je vedoucí doktorka Indka, sedí tábule, jsem v indické nemocnici v jižních Čechách, pět set kilometrů od Prahy, o mém pobytu zde musí být vyrozuměn indický velvyslanec, znám přece Ramakrišnu, Svami Vivekanandu, léčí se tu mystickými metodami – kde jsem se tu uzal? prý mne porazila tramvaj, unesli mne, ale kdo?

Neděle 14. 3. 1999

– V noci došlo k poruše krevního oběhu. Museli jsme pacienta napojit na umělé dýchání. Dnes nechodíte, nekomunikujete. – Volám to do Vídně Kristině a Joskovu bratru Mirkovi, který se prý pokusí za Joskou dostat. Den se nějak dovedl k večeru. A večer jednou cítím, že došlo k jakési změně, jako by Joska přerušil vedení, telefonní linku nebo... Co je to? Už o mně neví?

Pondělí 15. 3. 1999
Vůbec nic. Ani náznak. Žádné spojení.

Úterý 16. 3. 1999

Došly mi léky. Bohunka mne odvezla na středisko. Tak přece jen existuju, vnímám druhé a oni vnímají mne. Ale s Jorskou stále žádné spojení.

Středa 17. 3. 1999

– Má srdeční potíže, jinak se stav nezměnil, nemá smysl, abyste přijela. Je v umělém spánku. – Jsem sama, Joska o mně neví.

Čtvrtek 18. 3. 1999

Tomáš navrhl, že bychom za Josku měli dát sloužit mši. Modlím se za něj každým nadechnutím a vydechnutím a večer odříkávám své staré modlitbičky z dětství. Drahunka vzkázala, že bych za ní přesto měla chodit a držet ho za ruku, že to snad potřebuje. Stále žádné spojení. Telefony, telefony. Kolotoč přestav se splášil a zastavil se na jedině: oči zalité krví na mne úpěnlivě hledí. Vzala jsem si prášek.

Pátek 19. 3. 1999

– Ano, můžete přijít, ale jen na chvíli. Snažil jsem se přerušit umělé dýchání, ale zatím to nejde. – Na konci široké nemocniční chodby kdosi stojí. Než zahnu za roh k JIP-ce, tlučené na mne zavolá jménem. Miloš V. Čeká prý na doktora, dovolí-li mu Josku navštívit. Pochybuju o tom a mířím ke dveřím se zvonkem. Jde vedle mne, vyhlíží zdrceně. Podává mi velikonoučnou čokoládovou figurku medvíčka ve staniolu s omluvným úsměvem. – Rád bych mu ji dal k svátku. – Sestřička nás nakonec vpustila oba. – Ale jén na vteřinku. – V. má v očích slzy a za malou chvíli ku odchází. – Dnes máš svátek, říkám Joskovi do ucha všechno, co mám na srdci a v hlavě. Poslouchá? Neposlouchá? Oči má přivřené, ale mou ruku občas slabounce stiskne. Mluvit nemůže, v ústech má trubici. Už sebou netrhá, je zřejmě pod sedativy. Bílý obvaz z hlavy zmižel, dvě místa jsou pomazána černou masťou; na čele je viditelný val sešité rány, druhá je

těsně nad levým spánkem. Tvář už není opuchlá, hraje do žlutozelena, ale oči, pokud je šterbinkou pootevře, jsou rozrušené, těžké, jako by byl zvrže v zajetí. Píšu na papír velkými tiskacími písmeny: MILUJU TĚ A POŘÁD NA TĚ MYSLÍM. ZÍTRA SE SEJDU S DR. Š. ZDRAVÍ TĚ NAŠI, a vypisuju jména přátel i známých, co se ožívají jeden za druhým. Dívá se. Mídi? Nevím. – V bufetu jsem si koupila něco k jídlu a ještě ve vestibulu jsem pocítila, že se spojení navázalo.

Sobota 20. 3. 1999

V pavilonu chirurgie jsme se sešli všichni: Kristina s přítelmem, kteří přijeli na sobotu a neděli z Vídně, a Mirek, Joskuv bratr. U postele jsme se vystřídali: Kristina a já s Mirkem. Ze všech sil se snažil něco sdělovat, ale z úst mu nevycházela ani zvuk, ze rtů se nedalo vyčíst, co říká, oči měl úpěnlivé, stále ještě napůl zalité krví. Sestřička nám dala tužku a papír. Kristina se otce zeptala: Víš, kdo jsem? Napiš to na papír! – A Joska svou zdravou pravičkou třaslavě napsal její úplnou viděnskou adresu i telefonní číslo. A znovu chtěl tužku a napsal: SODU. Dali mu např. a psal dál: KOLIK TO BUDE STÁT? – NIC, JSI POJIŠTĚN, psala Kristina. Úleva, je při smyslech. VÍŠ, ŽE JE TU BOHUNKA A MIREK? píše Kristina. Joska mrkne a stiskne mi ruku. Ale vtom znovu vzrušení. Trhá sebou, oči mu plnou, pravá ruka se mohutně roztřese, píše: VE VÍDNI INFORMUJ INDIČKÉ VYSLANECTVÍ. ŘEKNI, ŽE JSEM ČLEMEM SEKTY RAMA

– asi jsem nastoupil do posledních dveří drubého vozu, dveře se zavíraly a praštily mne do hlavy, kde je taška s nákupem? – levou rukou nesmíte bybat – máš zelené šaty a zelený čvercový blavokryt, kulatý stůl –

KRIŠNA A SVAMI VIVEKANANDA. – Díváme se s úlekem jeden na druhého a mne přitom napadá, že vynechal jedno. N. Sestřička říká: – Patientovi nefunguje sluchadlo, nemůžeme se s ním dorozumět. – Kristina píše: MÁŠ DOMA JEŠTĚ JINÝ SLUCHADLO? JE VE STOLE? – Joska nereaguje. – A DRUHÝ BRÝLE? – Nic. A za chvíli znovu chce tužku: RAMA KRIŠNA A SVAMI VIVEKANADA. – A zas tam chybí N. Kristina, v očích slzy, píše: JÁ TO UDEĽÁM, TATI. – Budeme muset jít, je zřejmě příliš vzrušený. Ještě naposledy si Kristina bere tužku: NAPÍŠ MI, CO CHCEŠ ŘÍCT. – NAPSAL JSEM VŠE. – JÁ PŘIJDU ZAS ZÍTRA. – PŘIJĎ, AHOJ, LÍBÁM TĚ, KRIPPEL. – A ještě cosi skoro nečitelného: 200 KORUN DOMA NA ÚKLID – a potom – VYPADNOUT. Na chodbě to znovu probíráme. Kristina se děsí: co to indický vyslanectví? Kde to vzal? Ale věděl moji adresu na telefon. – Takže obava i radost současně. Mne jak na povoru pronásleduje ten KRIPPEL a dvě vynechaná N...

– *sedí u mne hodná sestřička, už podruhé mi dnes myjí celé tělo, když jsem utíkal přes koleje, stála už ve stánci jednička, tenhle lékař není odsud, ten si sem přišel jenom zakouřit a rozplynul se, vedoucí lékařka, to je přece Indka, má tmavou pleť, ale já nestačil nastoupit a dveře, kde jsou moje věci? taška s mlékem a rohlíky, zimník, co jsem měl na sobě? kde mám zimník, sestřičko?*

Neděle 21. 3. 1999

Dochází mi to, cítím v Joskově blouznění i jakousi logiku. Stále si není jist, kde je. Lidi kolem něj mají zakryté tváře, je vidět jen oči. Jako v Orientě. Špatně slyší a neví, mluví-li česky, snad proto i ti Američani. A cítí se ohrožen, jen Kristina, bratr a já jsme skuteční. Už dva dny trvá nebezpečí, že mu budou muset zavést tracheostomii, nezlepší-li se samostatné dýchání. Dnes je u něj Kristina, odpoledne odjíždí. Dála jsem se všanc a ona taky. Večer mi přišla na pomoc Maří, vyřídila za Josku i za mne všelijaké telefony a pochůzky. Bohunka denně volá, Míša je mi stále ku pomoci. Takhle hodná snad ke mně moji bližní ještě nikdy nebyli. Nebo jsem to nebrala na vědomí, dnes to s vděčností přijímám.

– *Kristina přišla i s Leopoldem. Sedíme v jakémsi údomě v turistickém kraji, můj dům je nedaleko u lesa na vysunutém ostrohu, těším se, že se tam vypravím, až návštěva skončí. Odcbázejí, já ještě chvilu sedím dál a pak se vydávám na cestu opačným směrem, můj dům, kde šteká pes, je myslivna na zeleném palouku –*

Pondělí 22. 3. 1999

– Pacient už dýchá s podporou sám a může mluvit, srdeční činnost se zlepšila. Přijďte po třetí hodině. – Bojím se ještě radovat, ale naděje, že se to zlepší, už začíná kvést. Návštěva byla nádherná. Držel mne pevně za ruku, mluvil sám, důchal jen pomocí umělohmotné masky, která se mu stále sesouvala na stranu, takže dýchal vpodstatě normálně, i když do masky byl vhněnkyslík. Ale byl živý, živý! A zas: – Říkal jsem doktorovi, že je tady všecko šlendrián. Ty holky jsou na mě moc hodné, ale všichni dělají všecko proti mě vůli. Myslím si, že jsou to kurvy, protože mě pořád odkrývají. – Musím se pod rouškou smát a tiším ho. – Josko, jsou to hodné a milé sestřičky ve vojenské nemocnici. – Jak to? Jak jsem se sem dostal? – Po tom úrazu přece. – Povědej, jak

to bylo! – Líčím všecko po řadě, jednoduše, aby pochopil. Nakonec říkám: – Jsi tady na kopečku ve vojenské nemocnici ve Sřešovicích a já pár ulic pod tebou ve Veleslavíně, blízoučko u tebe, a chodím za tebou každý den. A jakmile budeš v pořádku, odvezou tě domů na Vinohrady. – Viditelně se zklidnil. – Tak to není indická nemocnice v jižních Čechách? – A pak přidal: – Už mám chut do života. Až ti budu vyprávět, co všecko jsem prožil! Kolik je hodin? – Za pět minut půl čtvrté. – A stalo se mi to před týdnem? – Je to už dvanáct dnů, co tě porazila tramvaj. – Až ti budu povídat, co jsem zažil! Já byl strašně hluboko, hloub' a hloub, až bylo nic – a všecko. – A požádá se na mne dívá a oči už nemá tak horečnaté. Jen at mne nepřemůže slabost a slzy! Držím se, až ve mně něco dmn-čí, a do blbé roušky si šeptám Wittgensteina: Doufat, být vděčný a myslet! – Kde se vzala jeho rada? Čekala zasutá do okamžiku, až ji budu potřebovat?

– všechny sestry jsou z Ameriky, ze státu, který kdysi obsadili čeští vystěbovalci, narodili se už tam a rodiče je naučili česky. Jsou to dívky ve stáří do dvaceti let, všechny mají konopné hnědé copy spletené do korunky. Protože jejich příjmy jsou malé, sto korun denně, přivydělávají si po skončení služby jako prostitutky za pět set korun. Jsou milé a přátelské. S jednou jsem se dal do řeči a ta mi vše potvrdila. Po Americe se jim nestýská. Žijí si v Praze jako nemocniční sestry a kurvy spokojeně. Zdá se mi však, že to první řemeslo odbývají. Také jsem to jednou z nich vytkl. Jste kurvy. Neléčí se tu, jak by se mělo. Je to všecko šlendrián, říkám při vizitě doktorovi, ten se jen usmívá –

Úterý 23. 3. 1999

Telefony, telefony, dnes už je to veselejší, můžu podávat lepší zprávy. Vyřídila jsem své daňové přiznání, zaplatila daň a předala dr. Š. Joskovy záležitosti, které kvůli pravomoci musím vyřídít sám. Kolotoč se uklidní, ale občas obsedance. Pořád dokola si opakuju všechny povinnosti a práce, které musím provést, jako by na tom závisela spása mé duše. A zas dokola. Ale s chutí myju nádobí, peru drobnosti a večer se dívám na dokonale blbý televizní film. Spím dobře.

– je ráno, čekám, až přijdou k posteli sestry Američanky, přišla jen jedna, nejmladší, a kde jsou ostatní? nemají službu, přijdou až za týden, jsem zklamán, ptám se re- habilitační sestry, kolik je vám let, dvacet čtyři, a jste vdaná? ne, jste taky z Ame- riky? – ne, jsem odtud, z Pra- hy, nikde nevidím žádného dalšího pacienta, jsem sám, osamělý, a sítí dají se jen sest- ry Američanky, líbí se mi je- jich světlehnědé konopné vlasy –

Středa 24. 3. 1999

– Dnes mám pro vás dobrou zprávu. Stav pacienta se zlep- šil. Ano, můžete odpoledne přijít. – Už z dálky na mne kyne rukou a usmívá se. Dí- ky, Bože, díky! Potěším ho četnými pozdravy a dobrou zprávou: Luchterhand dal svolení k autorizaci a Jandl jde do tisku. Joska už žertuje, ses- tříčky říkají: – Von je roz- tomilý, říkáme s ním legraci. Vědomí se už, zdá se, zase pročistilo, jen sem tam ještě ujede. Vysvětluji sestřičkám, proč si myslel, že je v Indii a že je všechno šlendrián, že mají masky atd. Ohromně se tím baví a jedna říká: – Tak teď už vím, proč nám vyhro- žoval, že na nás pošle svýho advokáta! – Úleva a smích. Odpoledne můžu poprvé zas psát. Polehoučku se mi vrací klid. Do usínání cosi zašeptá: – nejsme pod zákonem, jsme pod milostí! – Pak sklouznu do spánku.

– bavím se s dvěma sestřič- kami, jedna je rehabilitač- ní, vím, že je z Prahy, a dru- há, zavalitější, červených tuáří, je prý z Moravy, umý- vá a utírá mi obličej, té praž- ské říká: kdybych si vás uzal, zůstaneme v Praze, a té moravské: vás si vezmu a odjedeme na Slovensko, tam budeme nejmíň 14 dní nebo tam vůbec zůstaneme žít, ptá se: a proč právě na Slovensko? jste takovej typ a tam se nám nemůže nic stát, taťky by vás ještě někdo svedl, dávejte si pozor –

Čtvrtek 25. 3. 1999

– Dnes předávám pacienta na traumatologii. – Snažím se po- děkovat za všechnu péči. Ko- nečně Volám to Mirkovi, dnes jde do nemocnice on. Já s Bo- hunkou jedeme odpoledne na Vinohrady pro poštu, pro župan; našťastí jsme našly tro- je brýle. Večer se mi náhle vzepřelo celé tělo. Tak jak bo- lela přes dva týdny duše, tak se dnes rozšířely všechny svaly a klouby. Ramena, kotník, kyčle a nejvíc záda pod lo- patkou; nemůžu chodit, se- dět, dýchat. Noc děsná.

– v pojízdném křesle mne převezli z JIP na traumatologii, v pokoji ležím se dvěma spolupacienty, při stěbování nezapomněli ani na mou bůl. Stále se mi vrací cizí blas: máte zlomenou ruku – u kulatého stolu lékař a ošetřovatelky v bílém a mezi nimi ty v zelených šatech a zeleném čvercovém hlavokrytu, bylo to koncilium a rozhodlo: operace – a zdálo se mi, že je časná hodina ranní, ten cizí blas se mi stále vrací –

Pátek 26. 3. 1999

Silné prášky a přece je každý krok ukrutný. Od Mírka vím, že Joska je na pokoji č. 4 a znám i telefon. Odpoledne jde Míša se mnou, nese v tašce pyžama, ručníky, kapesníky, mýdlo a kartáč, já v kabélce troje nalezené brýle a poštu. V budově s obtížemi hledáme orientační body. Stále stejně či podobně chodby, tataž zákoutí, tytéž výtahy a cedule. Konečně jsme se doptaly. Joska leží v pokoji se dvěma vojiny. Vypadá nespokojeně. Dvoje brýle si nechal. Nad sebou pohyblivou hrazdičku, takže se může pravou rukou nadzvednout a sundat nohy z postele. Pomohly jsme mu obléct kabátek od pyžama a už mu sestra nesla večeři.

Samu ho krmila, jedl pomalu a poroučel jak na vojně, kdy podat lžici a kdy čekat. Zdá se, že po období bezmoci nastupuje období nerudnosti. Čist, nechce, je příliš slabý a bolí ho celá levá strana těla. Rameno i záda jedna podlitina, přecházející od tmavěhnědé do fialové. Naštrstí dal Mířek opravit sluchadlo a náš Tomáš spravil hodinky. Večer mě Míša masíruje, ale bolest nelze uprosit, zahnat slzami ani kletbou. Drtí a válcuje.

– starosti s jídlem, tady se musím živit sám, jde to těžko, nemůžu kousat, mám měkké dásně, ovoce kromě banánů předávám Bobance, lisuje mi pomeranče a grepy na šťávu a strouhá jablka, jinak se lačně urhám na polévky, kaše, těstoviny a dojídám se jogurty, které mi přinesou náušťevy, nikdo si mne tady neušťívá, kdoví, co se mnou budou doktoři dělat, zatím nic, jen nějaké tlusté ženské tu byly a ptaly se, kdo se o mě stará, řekl jsem, že jsem vdovec, tak asi zase přijdou –

Sobota 27. 3. 1999
 Celé dopoledne telefony. Na záznamníku jsem nechala Krstině vzkaz, kde Joska je, a že je to už lepší. Jsem pod prážky, snažím se odpočívat celý den, ale ani to mi nevyhovuje, nemůžu najít rovnováhu a alespoň částečnou harmonii. Jsem sama doma a volám Danielu, Olze a Jitce. Všecky pozdravují a drží palce. Kéž by se ta dobrá přání spojila v jediný proud síly pro Josku! Čtu už čtvrtý den Koláře: „Psáno na pohlednice“. Četba mne posiluje a drží vzpříma. Mluvila jsem s Terezou B., pořád

televizi přijde na řadu koncertem května. Chtěla ke mně zaskočit na kafe, abych prý přišla na jiné myšlenky, ale musela jsem odmítnout, ještě to nedejde. Kvůli mně prý odloží šlíbený večer s Janem Burianem. Já teď nejsem k ničemu doobra. Večer se neočekávaně objevila Jindřiška. Zdeněk prý už taky nechodí do společností, je skoro hluchý, jako ty. – Boli mě v zádech čím dál víc a cítím se jak po zeměřesení. Míša mě večer zas masírovala.

– *byla to jen balucinace, když jsem tě viděl sedět mezi indickými doktory a americkými ošetrovatelkami? Mélas zelené šaty a čtvercový zelený blavokryt, jak a kdy jsem tě spatřil na vlastní oči a promluvil s tebou pár slov? Řeklas, že jsem ve vojenské nemocnici ve Strěšovicích, snad to bylo první či druhý den po úrazu, a jak jsem k němu přišel? Domininal jsem se, že jsem hospitalizován v indické nemocnici pět set kilometrů od Prahy, kde si v jižních Čechách, prý mne porazila tramvaj, nebyl to nakonec atentát?*

Neděle 28. 3. 1999

Mám prázdnou hlavu a tělo mě zrazuje. Zavěšena na berlích dělám pomalejší a pomalejší kroky. Vleču se, už to není chůze. Celá má tíha visí v ramenou, nesnesitelně to bolí. Upřeně hledím před sebe na chodník, očima a vůlí už na rohu, už za rohem, už přecházím ulici, ale nohy vážnou, plouží se, ještě mne nedotáhly ani k rohu. Vrací se starý sen: propadám se do země, každým pohybem hloub a hloub, už nevytáhnu nohy, jen trupem se předkláním, ale marně, země mne neodvolatelně má... Kupodivu přišlo ráno. Volá Hanka a radí pečovatelku. Mluvíme o Kladrubech. To se nám řýsuje krásná budoucnost! Rozum mi jasně říká, že to je

vůl rádu věcí. Kafe mi nechutná. Dnes je kolem moc řečí a rad, samozřejmě v dobrém a nejlepším, ale unavuje mě to, jako bych nechtěla už vůbec s nikým komunikovat. Volám do nemocnice, aby Josku pozdravovali, že se nemůžu hnout, že dnes nepříjedu. Prý podřimuje. Snad se mi něco dobrého zdá. Kristina na volá, že přijede s přítelem ve čtvrtek navečer. Měly bychom si promluvit, co dál. Ale možná je na to ještě brzy. Dočetla jsem Koláře, u téhle knížky jsem v posledních dnech vydržela. Abych si ale cvičila mozek a umrtvila tělo, znovu si přečtu nádhernou Naissance de l'écriture, ať mne svede s francouzštinou. Večer mi Maří zas donesla nákupy a přikládala mi dlaně na záda, bylo to velice příjemné. Kéž se už zítřka pohnu!

– *procházím Chomuticemi, zdají se slavnostní, jdu z dolního konce od Antošovy chalupy a každý ověncovaný dům září velebností, těžko charakterizovat, v čem spočívá, napadá mě: to zbylo z Rakousko-Uherska – můjím pomník padlým, můjím nášdům se světelnou aurou, přicházím do Obory k pomníku padlým, trůní na něm poprsí TGM a září stříbrným jasem, říkám si: tak z Rakouska to být nemůže –*

Pondělí 29. 3. 1999

Ráno mně Miša přilepila na záda jakousi velkou náplast. Zahřívá a to je příjemné. Mluvila jsem s Mirkem, včera prý bylo vše celkem normální, jde za tebou zás zítřa. Dr. Janatka slíbuj, že se u primáře ortopedie přimluví, aby si tě tam co nejdříve nechal. Po obědě jsem poprosila sestřičku, aby mi tě dala k telefonu. Ozval ses slabým hlasem: – Tak ty zas nepřijdeš? Ale já už to nevydržím, tohle není život, nejradši bych spolkl nějaký jed, at už je všemu konec! – Vyděsím se a křičím: – Nerouhej se a neublížuj sobě i mně! Já prostě nesvedu k tobě dojít! – A pak se lístost mění v dopal nad tvým

propadákem. Vztekám se, že jsi tak bez naděje! Mluvím do tebe, ale nevím, slyšíš-li mne. V sluchátku chraští. – Vyměním si to s tebou a všechno zmůžem, Josko, nevzdávej život! – V sluchátku chraští. – Slibuju, že pozítří přijdu. – Budu schopna to dodržet? Večer jsem napsala dopis Kolářům, snažila jsem se, aby byl co nejvěcnější. K večeru se bolest zvolna utišuje.

– *straší mi v blavě neurčitý děj mého maléru. Nastupoval jsem do jedničky. Byla to tramvaj modernějšího typu. Při nástupu jsem se opozděl a řidič automaticky zavřel dveře v okamžiku, kdy jsem byl mezi nimi. Vypadl jsem zřejmě na refyž, zlomil si ruku, tři žebra a utrpěl otřes mozku. Ale proč jsem, ksakru, tak spěchal? Jaký démon mi to našeptal? Kdo si to se mnou tak šeredně zabrál?*

Úterý 30. 3. 1999

Náplast dělá divy, bolest ustává. Dopoledne telefony. Ivan s dr. Šebelou za sebou zajdou, snad tě to potěší. Dnes jsem se konečně dala do jakýchsi činností: odlednila a vyčistila ledničku, našla nové povlaky na sedátka v kuchyni, schovala zimní oblečení; žádné uspokojení ani sebemenší pocit užitečnosti však nemám. Jsem stále tělo bez ducha. Po obědě volám Josku. Ani dnes mne nepotěšil, byl otrávený, že je mu blbě, mým otázkám ani odpovědím nerozuměl, zlobil se, že u sebe nemá žádné peníze. Zřejmě zapomněl, že je má v šuplíku nočního stolku stejně jako hodinky. Naštěstí se pak ozval Mírek, řekl, že Josku přestěhovali na pokoj č. 9 a že si sám došel na záchod. K večeru volala Drahuška a chvílku nato Miluška z Bohdánče. Teprve večer je mi líp, potěšila mne pěkně klíčící rajčata i papriky.

– *přestěhovali mne na jiný pokoj se dvěma pacienty. Jeden je mladší, druhý starý pán, kterébo učí znova chodit. Je tu přepýčbové umyvadlo, na klozet dva kroky. Tam nápis: Po použití přivolejte sestru. Sisknu a sestra přijde. Umyvá mne a navléká průsvitné kalhoty s pleťnou. Do prdele, jsem dědek k ničemu –*

Středa 31. 3. 1999

Bohunka na mne bude čekat – dnes po čtvrté u brány nemocnice. Jan B. se nabídl, že přijede a zapůjčí nám svůj film, ale my ještě nemáme video, takže počkáme, až ho bude vysílat televize. Kristina ohlásila, že přijede ve čtvrték večer a že se v pátek pro mne stavi a pojedeme společně do nemocnice. Od Enderbergera přišel pěkný dopis, jsem ráda, že mou žádost o povolení k novému publikování jeho studie jsem oficiálně. S Míšinou pomocí jsme Joskovi donesly pačkory, župan, holení a náná koupily vody, šťávy a banány. Příjemně nás překvapil. Žádné šlauchy už nemá, sám si sedl a vypravil se na záchod bez hole. Je ale nevrlý,

brblavý, stěžuje si na to i ono, nic mu není vhod. Mladý doktor, který přišel na vizitu, nám řekl, že už ho brzy předají na léčebnu dlouhodobě nemocných do Vysočan. Naskakuje mi husí kůže; jestliže se Joskovi nelíbí tady, co teprve v léčebně! Musí se nejdřív umět sám umýt, obléct, alespoň trochu se obsloužit a být pohyblivější, teprve pak mu můžu být ku pomoci. Stěžoval si, že k němu nikdo nechodí, přitom tam každý den někdo je, já jsem ovšem tři dny vynesla. Bohunka mě odvezla domů, po cestě jsme si koupily polárkový dort a doň si uvařily kafe, abychom si trochu osladily život. Pořád ještě dělám s hekáním jen podřadné kuchyňské práce. Je nejvyšší čas pokračovat v revizi Letu let a připravovat doplňky. Toho zatím nejsem schopna. Večer mne dr. Janatka uklidnil, co se týče Joskovy nerudnosti; pochválil jeho fyzický stav a to je podle něj hlavní. Volal Pepík, Milence se prý líbí „Branka z pantů“, mám radost, zatím jsem ji skoro nikomu nedala, nemám na

– sedím v pojízdném čalouněném křesle. Dva průvodci lidí pochodují zprava a zleva, uprostřed splyvají v jeden. Lidé v levém proudu se zdají být v uniformách. Široký pruh míří k obzoru. Tohle už jsem někdy – ale kdy? – viděl a zažil. Ten pobledl mi přináší značné uklidnění –

toami pomýšlení. Maří za mnou Melikonocích přijde, naši se vzdálí z Prahy, zdá se, že bude krásné počasí. Večer volala z Paříže Běla. Zároveň prý mi píše a Jirka se taky k čemusi chystá. Já už mezitím napsala druhý dopis. Ti dva překonali nedávno mnohem horší situaci než my teď, Jirka byl tři měsíce v rehabilitačním zařízení a Běla za ním dojížděla přes celou Paříž. – Bolest zad bohužel trvá, Míša mi přilepila další náplast. Nemůžu spát a vzdaluje se mi i pokojná modlitba. Bože můj, pomoz! Ale nedostalo se mi žádné odpovědi, žádného slibu.

Čtvrtek 1. 4. 1999

Dopoledne mi zavolal dr. Janatka, že vezme Josku na tři čtyři týdny k sobě na psychiatrii, protože kolega primář už ho chce z ortopedie po velikonocích propustit. Jsem mu vděčná za vše, co pro Josku udělá. Bylo by to nejvhodnější řešení, i když na krátkou dobu. Po obědě jsem šla do nemocnice, Joska mne tentokrát příjemně překvapil. Došel se mnou na konec delší chodby a zpět. Určité potíže mu dělá močení, ale snad se i to spraví. Dnes je o něco klidnější. Zatím nemá chuť k jídlu, jen pije. Doma velká debata, co budeme dělat, až ho propustí z nemocnice. Trá- pí mne to čím dál víc, protože se cítím čím dál míň schopná ho ošetřovat, obsluhovat, nakupovat a vařit mu. Večer připravuju k odeslání pár zá- sílek „Branky z pantů“ a prosím Maří, aby je odnesla na poštu. Zavolal Mirek, Věra B. a Kristina, že pro mne s Leopoldem přijedou zítra před druhou. Pozdě večer se z Říma ozval Karel Jadrný, Sylva je s dcerou v Izraeli.

– při ranní vizitě mi primář sdělil, že mne brzy převezou do léčebny pro dlouhodobě nemocné ve Vysočanech. Vy- děsil jsem se a řekl mu, že mi primář Janatka přislíbil, že mne vezme k sobě na psy- chiatrii, až skončí můj pobyt zde. Doléčím se pak doma. Než vegetovat mezi opuštěný- mi starci ve Vysočanech, to se radši oběsil!

– seděl jsem v pojízdném křesle, když mne přišel navštívit Mirek a sestřička sdělila, že mne za hodinu přemístí. Mirek prý tam, kam mne odvezou, bude spát. Než oba usneme, budeme svědky jakési zvláštní podívané. A už mne sestra veze, Mirek jde za mým křeslem. Ujedeme jen malý kousek a zastavujeme před prohlubní v podlaze. Za ní jsou u nich žena, kterou znám už od učerejška, ucho má přitisknuto k jednomu z křidel dveří. Víím, že za dveřmi probíhá zkouška na němocniční divadlo a žena naslouchá, nic jí neujde. Mirek se upravo ode mne pod rozpjatým bílým prostěradlem stáčí do klubíčka a usíná. Vtom přichází skupina pěti mladých lidí. Je to herecká společnost a má zde natáčet představení. Mirek se probouzí a velitelským gestem je posílá ke dveřím za naslouchající ženou. Odcházejí. A je ráno, Mirek mizí –

pátek 2. 4. 1999

Dopoledne proběhlo celkem v poklidu. Držím půst, uklidňuju se, nějak se to nakonec vyřešit musí. Před druhou pro mne přijela Kristina s Mirkem a Leopoldem. Joska byl ohrožený, umytý, stěžoval si na škdeco a mračil se, ale jeho zuby na nočním stolku se na nás smály. Prý je už nesnášliv v ústech. Zase se se mnou prošel po chodbě, Kristina ho krmlila rakouskými jahodami, podarovala všelijakými vídeňskými pochoutkami a já přinesla jeho mladému sousedovi, kterého postihla jakási nehoda, bačkory, protože po chodbách běhal bos. O masa- krech v Kosovu ani o celé hrůze na Balkáně se před Joskou

nezmiňujeme, jen by ho to ještě víc rozrušilo. Přinesla jsem mu pár čísel časopisu Nové knihy, ale zatím chut na čtení nemá. Svou budoucnost vidí realisticky: co možno nejdělsí pobyt na psychiatrii, pak ošetrovatelka či někdo, kdo by s ním cvičil a nosil nákupy. Já bych nějaký čas zůstala u něj a vařila. Večer volala Drahunka a Hanka: návrh na pečovatelskou službu musí vyjít z nemocnice k ošetřujícímu lékaři, jak jsem tušila. Ani večer při žehlení jsem si neodpočimula, tíží mne stále. tisíce ro starostí, ale co pak nevíš, ty bláho, že to patří k životu?

OHEŇ Z VELBLOUDÍHO TRUSU
 HŘEJE – TRHÁM KŘÍDLO SLUKY
 A HLTAVĚ JÍM – O KOSTI SE RVOU
 PSI, TI, CO DŘÍV RAFNOU, NEŽ
 ZAŠTĚKAJÍ – DO DLANÍ NABÍRÁM
 VODU Z PRAMENE A KROPÍM SVOU
 TVÁŘ – MÉ DÍTĚ SE ROZPLÁČE
 – PŘILOŽÍM JE K PRSU, ALE ZAZNÍ
 POVEL – UCHOPIT UZDU A ZNOVU
 DO SEDLA – JE MĚKKÉ JAKO MÁ
 VELESLAVÍNSKÁ POSTEL. POLYKÁM
 POSLEDNÍ SOUSTO PEČÍNKY
 A VSTÁVÁM

Dnes ráno, tj. 8. 4. – šokující zpráva: včera, přibližně v době, kdy jsem byla u Josky, spadl Ivan Diviš ze schodů a zabil se. Nůtím se myslet na nejtěšnější věci, ty jsou útěšlivé, jinak Joskův stav, nemoc v rodině, utrpení na Balkáně a všechny lidské katastrofy by mne připravily o naději, nebýt víry. Jsem na konci života, který mne víře v Boha naučil. Otcovský princip je pro mne dnes realitou; stávám se čím dál víc tím, čím jsem kdysi byla: dítětem. Proč se chci vracet, navazovat na něco ztraceného, prostého, co jsem vlastnila, co bylo hluboké ve své samozřejmosti a co jsem pozbyla? Pociť „být v lůně“ znamená přece nejdokonalejší bezpečí a provází ho tušení nevědomé, čisté existence na prahu bytí... Ptám se, ptám, ale odpověď nedostávám, protože se ještě stále ptám můj rozum, zatímco cítím mlčení, jist sám sebou. Občas mi přijde na mysl tékvapivý výrok chladného logika Wittgensteina, který na sklonku života, těžce nemocen, řekl: „Jsem v bezpečí, nic mi nemůže způsobit újmu, at se stane cokoliv...“ A uprostřed všeho ptání a neptání, jistot a pochybností mne napadne, že mé úvahy jsou prostou přípravou na věčnost.

Josku převezli na psychiatrii, spí na pokoji se dvěma pacienty: krabice se šťávou i ovoce mu ve stáncích nakupují vojáci špolupacienti, na Mirkovi a na mně zbyvají mlsovy. Protože teploty neustávají, volají k Joskovi internistu. Je stále jak bez ducha. Knihy, které mu nosím, zběžně prolísta a vrátí: špatné znamení. Ale doktor Janátka mne uklidňuje; únavu a neudatnost přepisuje vyřazení Rohypnolu, na který byl Joska léta zvyklý. Ovšem deprese prý mohou trvat delší dobu. Po večerech volají přátelé a pozdravy přicházejí i ze zahraničí. Chybí mi naše letité každodenní tété a tété, i když si na novou situaci chť nechtíc přivykám. Místo rozhovorů s tebou píšu sama pro sebe, píšu proti ztrátě paměti, proti smutku. Nejsem opuštěná, mám své děti a jejich děti a tebe, jsem jen osamělá. Samění mne uklidňuje, tiší a ruší čas. Kež se nic – alespoň pár dní, pár týdnů – neděje, jsem vděčná za to, co se nemění.

Z Vrdně znovu přijela Kristina, má o otce starost; je stále nevrlý, přinejlepším lhostejný, své děti zapomněl popřát k narozeninám. Kamsi se propadá, kam za ním nemůžu. A tak kropím prádlo sem tam i slzou, žehlím, uklízím, z rozhlasu se řítí hrůzné zprávy z Kosova a já mobilizuji zbytky sil.

Život se prostě musí vydržet, opakuju si umíněně v přeplněné tramvaji, než mi na koleno položí mohutnou hlavu s lesklou rezavou srstí silný boxer. Pán ho drží na vodítku a zbytečně se omlouvá. Psí hlava mne silně hřeje, hnědé oči se přivírají. – Sedím v pruhovaných plavkách před dřevěným altánkem na stoličce; praží slunce, na klíně se mi do klůbka stočila černá kočka, pravičkou objímám kolem šje velkého hnědého hařana s huňatou srstí. Klade mi hlavu na kolena, kočka zasyčí a prchne. Před námi za vysokým stojanem si tatínek přehazuje přes hlavu černý klot, zvedá prst a volá: „Pozor, vyletí ptáček!“ Je léto v Břilovicích nad Svítavou, mám pět let a psí hlava mi hřeje kolena. – Pán s boxerem vystupují u Masarykova nádraží. Škoda. – Život se dá vydržet.

Konečně začínám připravovat doplňky do „Letu let“ a zakládám jmenný rejstřík. Do konce roku musím tu fušku zvládnout. Píšu další dopis Kolářům, i Běla mezitím napsala, že se brzy vrátí do Prahy. Pozdě večer finále: vyděšená Bohunka volá, že Honzu, jejího muže, odvezla sanitka na koronární jednotku krčské nemocnice, má infarkt. Další a další telefonny, stres za stresem, buď má duše při mně!

Do nemocnice za Joskou, který má zvýšenou teplotu a potíže s močovým měchýřem, chodí Vašek D., Literárkami ho zásobují Ivan W. a Michal Š. Joska těžce nese, že u něj nejsem každý den, ale střídáme se s Mirkem a vozím mu obden ovoce, vody, jogurty a sladkosti.

Kdosi mi řekl, že Siouxové pro „čas“ neměli jméno. Od moudřejších jsem se dočetla, že čas vznikl současně s hmotou a prostorem, ale to je myšlenka příliš monumentální. Mne spíš rozjařil představa, že si lidé vymysleli čas jako systém, který brání, aby se všechno dění nesrazilo v jediném okamžiku. Nebyl by to fantastický karambol?

Snad abych ten neúprosný čas zabrzdila, dovoluji své fantazii na určitý, třeba nepatrný popud, spustit zpětný tok času, jako třeba onehdy: stojím s vozíkem ve frontě u pokladny. Předě mnou paní v klopeném klobouku a kabátě. Pěkný, rezavošedý melír. Propána, vždyť je to můj kabát z roku 1937! Navleču si ho, klobouček s rezavým závojkem posunu víc na ucho a zamířím na Příkopy. Máme s holkami ze třídy sraz před „Pěti pé“. Jdeme na odpolední sobotní čaj s tancem. Mám rezavé lodičky s vysokým podpatkem, lepší batovky, a pod kabátem tuniku s vyšivaným pasem. V kavárně je už okolo stolků s pěti židlemi skoro plno. Na každém stolku telefon, obrovská novinka, to máme jen my v Praze, ale možná je to i někde v Americe. Sedáme si, proti mně Smrčková, nejhezčí holka z naší septimy, velké hnědé oči, kudrnatá blondatá kšice, vedle mne Božka Tůmová, Věra Sedmíková a Lída Šubrtová, ale Mířa, moje nejmilejší kamarádka, s námi dnes není. Před každou sklenice limonády; uprostřed telefon, jímž se tu zadává k tanci. Jsou tu samí mladí, děvčat víc než chlapců, vyhlížíme, co a jak, kdo se komu líbí, a pošuchujeme se. Sotva spustí orchestr, zadrnčí na stole telefon. Žádná ho nechce vzít, komu může patřit? Nakonec sluchátko zvedne Smrčková a všech pět hlav se k němu nakloní. – Slečno, smím prosit? Říká chlapecký hlas a my otáčíme hlavy, kdo to asi volá. Ale všechny telefony jsou v akci a nás pět křikne jednoduše: „Prosím!“ A smějeme se, dokud se před Smrčkovou neobjeví mladík. Rozpačitě se uklání, a když Smrčková vstane, je jí sotva po ramena. – Dvě stě šedesát sedm padesát –

říká pokladní, já sebou trhnu a vytáhnu peněženku. Paní zmizela a s ní můj kabát. Čas se zas poslušně rozjel tím jediným možným směrem.

Včera mne při vystupování z tramvaje řidič napůl přivřel ve dveřích a už večer jsem se kvůli obnoveným bolestem v zádech nemohla pohnout. Každý prý má svou tmu; moje je tahle. Navíc volá Bohunka, že Honzu už sice brzy pustí z nemocnice – infarkt prý zasáhl jen srdeční hrot –, ale po týdnu ho znovu povolají a budou dávat by-pass. Některý den by neměl nastat.

Na Divišův pohřeb mne odvezl Petr Kabeš s Andulkou. Kostel sv. Markéty byl plný k prasknutí. Sem tam oficialita – Dostál, Medek, Mathé – z básníků a spisovatelů snad nechyběl jediný. Zádušní mši celebroidovali tři kněží; s básníkem se rozloučil arcipat Opasek, Divišův blízký přítel, a docent Halík. Po mši se sborem a sólisty vynesli rakev a průvod se v dojemné pospolitosti pozůstalých vydal pěšky za pohřebním vozem na hřbitov. Divišův hrob je blízko Patočkova; házelí jsme do hrobové jámy květiny a kdo je neměl, hrst hlíny. Z Divišovy rodiny znám jen jeho druhou ženu Lídu. Poznaly jsme se při udílení státních cen, od té doby jsme se potkávaly na čteních, vernisážích i na recepcích; držela se v pozadí, k nám byla vždy vsřícná, milá.

Konečně vyšel Jandlův „Rozvrzaný mandl“. Knižka vypadá dobře. Radost z ní projevil výjimečně i Joska. Jinak je skleslý, často mluví o tom, že by bylo bývalo lepší, kdyby už tenkrát byl konec. I když beru v úvahu deprese, bolesti, nespavost či zvláštní prostředí psychiatrie, Joskova slova mne až neskutečně bolí. Jako by už všechno vzdával! Případá mi vyprázdněný, jen občas neuvěřitelně rozčilený nad nějakou malicherností. Jeden z mužů, který s ním sdílí pokoj, se léčí z hyperaktivity; neustále hovoří, pobíhá sem tam, do všeho se vměšuje a Joskovi nabízí své služby. Svou ochotou se neuvěřitelně vtírá a Joska ho marně žádá, aby si ho nevyšmál

a byl proboha zřicha, což on nedokáže. Doktor Janatka mi potvrdil, že nemocniční prostředí Josku nijak nestimuluje, nemá zde o co jevit zájem.

Uvažuju, nebylo-li by moudřejší, aby se co nejdřív vrátil domů, kde by se cítil bezpečný. Zrazují mne od toho naši i Kristina s tím, že by bylo nad mé síly se o něj ve stavu, v jakém teď je, starat, a že bychom zkolabovali oba. Já sama cítím před pobytem ve vinohradském bytě úzkost a myšlenku na stěhování ze všech sil odháním.

Abych se zaměstnala něčím jiným, než ustavičnými úvahami o Joskově stavu, pouštím se do Jungových Sebraných spisů a čtu si, že „podvědomí je látka, kterou tkají generace“. To mnou však smýkne do ještě bezvýchoďnějšího labyrintu úvah a přivolá sérii tísnivých snů: Pohybují se tiše a ve spěchu mezi ohořelými kmeny stromů po černé půdě porostlé vypálenou trávou, pokryté polámanými větvemi. Cítím kouř a slyším praskot plamenů, ale oheň nevidím. Mám příkaz sbírat co-nejdelší zuhelnatělé klacky a větve a shromažďovat je u stěžky, kudy chodí zvěř. Běhám do úmoru s větvemi v náručí, přikřčená, aby mne nikdo nezahlédl, ale všichni – kdo? – mne vidí. Šeří se, les halí stíny, na stezce se objevuje vzdálená silueta hřbetu velkého zvířete. Shýbám se pro po- slední náklad černých klacků, mám černé ruce, černé nohy, strašný strach a probouzím se v panice, že hoří.

Přestože spím při otevřeném okně, cítím až do rána čmoud. Kdo mi seslal ten sen? A co mi jím říká? Jako bych dostala dopis, který nedovedu přečíst.

Jindy zas mým snem vládne voda: Je večer, brzy padne tma. Jsem sama v malém dřevěném domku, který stojí uprostřed obrovského jezera. Otevřenými dveřmi je vidět všude kolem těžká, kalná, zelenavá voda; dá se tušit, že dno je samé bahno. Den se rychle šeří, je klid, jen závan větru zleva si občas pohraje s jakousi větví ve výšce. Děším se, že bych měla přeplavat až k dalekému břehu, hnuším se bahnitého dna, ne-

zvládnu to. Ani pomyslení, že bych měla v domku zůstat přes noc! Kdo mne odsud vysvobodí? Kdo mne tu uvidí a uslyší? Musím však za každou cenu pryč! Stojatá voda temná, vtírá se, přitahuje mne, ožívá a břeh, břeh se vzdaluje. – Plná úzkosti se probouzím a odkládám rozečteného Junga na lepší časy.

Tenhle „špitálský“ deník, zpočátku šok, pak údržba zdravého rozumu, píšu pro tebe: až se uzdravíš, aby sis mohl přečíst něco o světě, z něhož jsi byl drsně vymuštěn. Ale v průběhu času se zřetele i úmysly mění. Bojím se, že tak jako nemáš zájem o knihy ani o noviny, neměl bys zájem přečíst si, co žiju bez tebe. A tak se můj deník stává monologem, chabou náhradou za naše rozhovory na procházkách, na odpoledním povídání u kafe, za večerního rozjímání o všem možném u vína. Je to teď pro mne něco velice živého, jakýsi druh léčby.

Když jsme spolu v nemocnici sami, a to nebývá často, mlčím a díváme se jeden druhému do očí a já tě držím za tvou zdravou ruku. To musí vystačit do příštího setkání. Teprve teď si uvědomuju, jak jsme na sebe zvyklí, jaký prostor k nezaplnění se otevřel! Říkáš, že nemůžeš přemýšlet. V hlavě ti plavou indiferentní obrazy a cary vzpomínek z dětství, nijak na ně nereaguješ. Všemu vládne únava. Nenaléháš ani, aby tě pustili domů, opanovala tě skleslost, lhostejnost; kde je tvá výbušná nátura? I když si vše snažím rozumově vysvětlit a doufám, že až budeš v důvěrně známém prostředí svého bytu, že budeš zas jako dřív, přece mne ovládá úzkost, at si ji vymlouvám sebevíc...

Ani doma to není lepší. Bohunka nemá pomyslení na oslavu svých narozenin. Honza stále cítí tlak na prsou a bolesti v oblasti ledvin. Čekají ho lázně a patrně operace. Takže zatím není na konci tunelu svěýlko, ba ani jiskřička. Abych se odreagovala, posílám přátelům svou „Branku z pantů“, píšu dopisy do zahraničí, řadím doplňky do „Letu let“ a zpracovávám jmenný rejstřík. Radost mi udělal Kolář

třemi kolážemi šikmé Eiffelovky i Petr Král svou návštěvou a novou sbírkou poezie. A do třetice: uvítám častější kontakt s Šárkou Grauovou, kterou k nám přivedla Míša a jejíž vynikající překlady brazilské prózy oceňuji. Získala si mne svým smyslem pro humor, který se mně kamsi ztrácí. Zodpovídám četné dotazy po Joskově zdraví a návštěvy odkazují na pozdější dobu.

Z půdy jsem snesla stará alba a obálky s fotografiemi. Každý den jedno foto. Sedím nad nimi a nořím se hloub a hloub, až nevím, kde jsem a kdo jsem... Nikde není konce. Ty momentky jsou průhledy do událostí, o jejichž podstatě už nic nevím, ale snažím se oživit alespoň jejich stíny. Skutečné děje si už nepřivoluji. Prohlížím lupou každý detail maminčiných šatů a čekám, objeví-li se před mým vnitřním zrakem takové, jaké jsem je viděla jako dítě. V nose zbyla stopa smutné vůně, mezi prsty hebkost látky a před očima dojem holubičtí sedí. Po čase tichého soustředění závan čehosi vzácného, teplého a laskavého. Voňavá hloubka. – A tady je maminčin „čínský“ župan, na zádech měl zlatou výšivku draka, o němž mi tatínek vyprávěl pohádky. Kde je mu konec?

A pak se soustřeďuju na své fotografie z dětství. Na své šaty, zástěry, klobouky, lakovky s páskem a kočičím okem. Moje nejoblíbenější bílá etamínová zástěrka se obléká přes hlavu, na ramenou se váže širokými mašlemi, na předním i zadním díle je zdobena háčkovanou bortou. Šeděmodré kárované šatky se sníženým pasem, skládanou sukni a bílým límcem jsem měla na sobě při zápisu do první třídy. Sváteční šaty z oranžového šifonu s plizováním na předním díle cítím klouzat po těle ještě dnes. Nosila jsem je na Boží tělo v Kojetině i v Prostějově. Patřil k nim košík z hnědého proutí, vyslaný kvítím. Přes ten pestrý povrch mašlí, námořnických límců, kanyrů a zástřek se snažím dostat do kulaté dětské hlavy s vypouklým čelem pod pravidelnou ořinkou a udivenýma, jakoby „prázdnýma“ očima. Ale nejde to. – Nad starými foto-

grafemi mi došlo, že mne v posledním čase opouští zájem o parádu a že bych to tak neměla nechat. Rozhodnuto, provedeno. – A jak si teď na novou blůzu přišívám poslední knoflík, nastane zkrat: zformuje se rozhodnutí: Joska musí dombl – Odkládám nůžky a jehlu a sděluju dr. Janatkoví, že už v prvním květnovém týdnu vyzvednu Josku z nemocnice a budu se o něj doma starat, pak mne snad vystřídá Kristina. Souhlasil a já se dala do horečnatých příprav.

Jako tak často i tentokrát jsem to přehnal: vyřizování na úřadech, banka, nákupy, správký, popojždění, popocházení sem tam. Za uspokojení z toho, že provedu všecko, co si denně naplánuju, což je můj dávný zvyk, platím v posledních letech bolestmi a únavou, kterou ne a ne zahnat. Hrouštím se do křesla, zavírám oči, nemyslím, jen dýchám a doufám, že se bolest uklidní. Úleva až na zahradní lavičce, když si mou pozornost mňoukáním vynucuje Čerňuška. Vyskočí k nám na klín, a když ji přivinu, olíže mi prsty pravé ruky. Pak si důrazně opře své čelo o mé, hlasitě přede a jako při dětské hře mě ducá a trká do čela tak dlouho, až zapomínám na bolavé nohy, na unavené tělo.

Joska si odbývá poslední vyšetření. Zdá se, že se zvolna vytrácejí neodbytné útržky melodií a vzpomínek z dětství, které ho tak dlouho sužovaly. Teď, říká, mám sice hlavu prázdnou, ale jsem klidnější. Ortopedie jej objednává na začátek června na operaci ramene, z nějž budou vytažovat dráty.

U nás doma je živo. Jana a Viola nabízejí pomoc při zásobování vinnohradské domácnosti. Maří odnáší nutné šatstvo do čistírny, z lázní přijíždí Anduška a nabízí, že mne kompletně přestěhuje. Volá Hanka: Kolařovi zatím do Prahy nedorazili, Jurka prý upadl v koupelně, takže přilet odloží. Hned nato mi řekla Jindřiška, že Zdeněk jde na operaci oka. Do třetice jsem se večer dověděla, že zemřel Miloš V. Prý měl rakovinu. Vzpomněla jsem si na zvláštní gesto, když Josku

v nemocnici navštívil a přinesl mu k Velikonocům čokoládovou figurku. Až teď jsem plně pochopila jeho slzy. Joska se tehdy dávno zachoval dobře: místo, aby se pomstil, doporučil jeho sbírku básní k vydání. Značka MV si toho byla dobře vědoma.

Naštěstí se Kolář nijak vážně nezranil, takže už jsou s Bělou doma a projevíli přání navštívit Josku v nemocnici. Došlo k tomu za všeobecného dojetí. Vrátili jsme se o desítky let zpátky.

A je to tady: přijela Andulka, naložili jsme plné auto a odjely na Vinohrady, kde jsme naplnily lednici a do skříně rozvěsily mé svišky. Velice si cením Andulčiných překladů Célinových románů – a teď se pustila do nesmírně obtížného Poun-da. Klobouk dolů, přeložili všechny jeho cantos, jak má v úmyslu.

Dnes – ten poslední den – vládnou nad časem. Nespěchám, pečlivě pořádám své papíry, uklízím osobní věci, rovnám prádlo ve skříní do úhledných hromádek, třídím léky a vychutnávám pořádek. Je mi blízká japonská moudrost, že uspořádané prostředí napomáhá jasným myšlenkám. Nakonec usedám k psacímu stolu a otevírám jeden šuplík za druhým. Kolikrát už jsem držela v ruce starou dřevěnou krabičku s vypalovanou kresbou na víku! Ale až dnes, ač na ni přes šedesát let hledím, jsem ji uviděla. Na víčku je zřícenina hradu Poštýna s klenutou vstupní branou, kde jsme se tak často s maminkou a taínkem fotografovali. Obrátím krabičku dnem vzhůru – a objevím nápis inkoustovou tužkou: Vše nejlepší přeje k tvým narozeninám Slávka. Poštejn, 7. srpna 1931. Vidím se, jak ji objímám, vlepím jí pusku na tvář a uháním z kuchyně do altánu na zahradě. Z malíčku stáhnou prstýnek z kočičího zlata, přídám z kapsy zástěry dva bílé oblázky a všecky ty poklady ukryju v krabičce. Párkrát zahrkám, rozhlídnu se, zdali mne nikdo nevidí a strčím krabičku do skříže mezi březové křmínky, z nichž je postaven

altán. Až do konce prázdnin, než se zas budeme vracet do Prahy, se budu denně přesvědčovat, že nezmizela, a budu do ní přidávat další poklady. – Kam zmizely? – Dnes je krabička plná sponek na spisy.

Z Poštýna jsem zpátky, vzpomínka zvolna bledne, nahrazují ji mlhavé představy, co bude zítra, a všecko se to proměňuje. Vlastně já se proměňuju spolu se svými představami, jsem v minulosti či ve starostech o budoucnost? Současný okamžik je jen kratším než krátkým mostem mezi „teď“ a „teď“ a já za tím „teď“ jen pokulhávám, dokud nezazvoní telefon. Běla sděluje, že s Jirkou a Věrou přijdou už v úterý za Joskou a za mnou na Vinohrady. Rázem jsem v realitě: propátna, v čem budu v tom cizím bytě vařit hostům kafe?

KOUŘÍM LAUDANUM V KRUHU ŽEN
 – MÉ DÍTĚ SE NA MNE USMĚJE –
 VYSOKO V OBLACÍCH KROUŽÍ SUP
 – VÝCHODNÍ OBZOR ZA NAŠIMI
 ZÁDY SE ROZHORĚVÁ PLAMENY
 NEPŘÁTELSKÝCH OHŇŮ – BRATŘI
 DRŽÍ STRÁŽ – KONĚ SPÁSÁJÍ SPORÝ
 STEPŇÍ MECH A ROLNÍČKY U SEDEL
 ZVONÍ

To Kristina z Vídne se ujišťuje, že je tatínek z nemocnice už doma a já s ním tady, kde jsem nikdy být nechtěla. V Anitině a tvém bytě. Kdy jsem tu byla poprvé? Ta vzrušující vzpomínka, jak jsi mi tehdy na přivítanou mával z okna svého pokoje, ještě dnes přivolá překonanou a nakonec překonanou úzkost. Dnes jsem tu podruhé. V Joskově pokoji přibýly nástěnné regály knihoven, ale zmizelo piáno, na kterém často po probdělé noci přehrával k ránu četným přátelům i náhodným známým svůj oblíbený repertoár. Škoda, že mně už nezahraje.

Narodila se tu a vyrůstala Kristina, žila, trápila se a umřela Anita. A já tu teď mám slát posteť? Hospodařit v kuchyni? Sprchovat se v koupelně? Nabírat naději a novou chuť do života?

Jako bych tu chodila po špičkách, hlas mi vážne, osýchám se pručšího gesta, co chvíli ustrnu v naslouchání, v pohybu. Choulím se do sebe, přeju si odejít, zmizet, nemuset se dívat na Anitinu postel, na Anitiny obrazy, knihy – dokud mne z koupelny nezavolal Joska: „Pomoz mi!“ – Teprve ta klika dveří, která mne od té doby denně tak urputně tlačila do zad, když jsem Joskovi v maličké koupelně myla záda, pomáhala s oblékáním a zapínala knoflíky – dosud se mu silně třesou ruce – teprve ta klika mne znovu dotlačila do reality. Nejsem tu veřelec. Kdoši mne potřebuje.

Pak už jsem byla nesvá převážně v kuchyni. Potíže mi dělala malá pracovní plocha a plynový sporák, takže jsem leccos připálila. Ale to mi paradoxně dodalo kuráže, takže jsem se brzy vyznala v hmcích a pustila se s vervou do vaření, zvláště když Joskovi chutnalo. Navíc Míša donesla pár hotových obědů z čínské restaurace a Bohunka napekla plechy dobrot. Proti mým a Joskovým počátečním obavám šlo zakrátko všechno jak po másle.

Nebylo mnoho co dělat. Joska většinou na gauči, úzkém, šikmo se svažujícím Prokrustově loži s mezerami mezi tvrdými

polštář, z nějž mu na koberec visí ruka či noha – blaženě podřimoval. Já, protože bylo teplo, jen na lehko, dveře balkonu Anita pokoje, kde jsem spala, dokořán – prostě pohoda mimo čas a prostor. Nákupy u nosu, příjemné telefonáty, milé návštěvy: Kolářovi s Věrou, Pepík s Milenkou, Joskuv bratr s ovocem a taškami koláčů od Jany, na návštěvu chodil a Josku k holiči doprovázel Michal Šanda. Kristina často telefonovala a v posledním květnovém týdnu nás denně navštěvovala. Nechtěla, abych odjela domů, a po příjezdu z Vídně se ubytovala u své pražské přítelkyně.

Začali jsme chodit do parku a zašli i do cukrárny na zmrzlinu. Joskovi je líp, i když chodí s holf a spánkový rytmus má stále narušený. Pro jistotu jsem všechny krabičky Rohypnolu vyhodila. Poslední den jsme byli na Olšanských hřbitovech, kde je stůl, lavičky a klid. K Anitinu hrobu bychom teď spolu ještě nedošli. Je až na samém konci židovského hřbitova.

Během těch čtrnácti dnů jsem provedla korektury Enzensbergerovy eseje „Jak se dělá báseň“ pro MF a dokončila stylistické úpravy 3. dílu „Letu let“, ale postrádám tady vhodnou pracovní plochu. Joskuv kulatý stůlek se skleněnou deskou, který dostal od Urbánků ke svatbě a na němž psal básně i dělal všechny své překlady, je malý a kymácí se; nepoužívaný psací stůl, přetížený léky, papíry a knihami, jídelní stůl v hale ani Anitin stůl v koutě ložnice nemají přímé osvětlení, takže jsem se uchýlila ke stolu v kuchyni.

Zdá se, že v tomhle bytě můžu jen odpočívat, dívat se s Joskou na cizí televizní stanice a číst detektivky. Nečetla jsem je desítky let a nebaví mne. Nesleduju dějovou nit, takže nikdy neuhodnu pachatele a je mi to jedno. Vykládám si pasíáns a občas se dívám na sport. Těší mne, jak se lidé lehce pohybují, uklidňuje mne to. Jedním slovem dělám tu cosi, co nedělám nikde jinde, abych zdůraznila výjimečnost těchto chvil. Jsem tu přece jen na návštěvě.

Každé pondělí chodí uklízet spolehlivá a svědomitá paní, nikde ani prášku. Ke svému překvapení zjišťuju, že Joska je pořádný, až pedantický. Ustele si postel, opláchně si hrnek či talíř – vždyť tu dlouho hospodařil sám – a úzkostlivě dbá, aby každá věc měla své místo. Sám však nic nevyřadí a nevyhodí. Plním tedy popelnici starými novinami, reklamami či starými formuláři, abychom měli kde vřít nové zbytnosti a nezbytnosti.

Sám se už bohužel nevyzná ve vlastní knihovně. Není řazena podle literatur, autorů či témat; dával nové knihy prostě tam, kde bylo zrovna místo. A protože teď už dávno v knihovnách místo není, leží na všech vodorovných plochách, které tu ještě zbyly. Těším se, jaké poklady jednou najdeme, až se spolu dáme do té velké práce, ale zatím to potěšení musím odložit.

Nic není navždy, řekla jsem si, když jsme se sem stěhovali, a nic není navždy, říkám si i dnes, když odtud odjíždíme. Vždyť ani žádná černá díra netrvá věčně, řekl by Jiří Grygar. Čas mezi tehdy a teď byl plný obav. Po týdnu však jsem měla sen: jsem v Anitině pokoji, choulím se strašnou zimou. Přichází Anita, otvírá svou vlastní skříň a prostým gestem mi nabízí své šaty. – Jaká úleva, jaká radost! Náherný pocit lehkosti přetrvává dlouho po probuzení. Tento sen si uchováám v paměti. Vidím v něm, nebo snad toužím vidět? – symbol odpuštění. Ale nemilosrdný Jung mi našeptá: „Podvědomí si dovede jen přát!“ – Od té doby jsem se tu začala cítit v bezpečí. Pro tělo to byla dovolená a tys řekl: „Byl to báječný čas“, když jsme se v nemocnici znovu loučili.

VE VLASECH NEBOŽTÍKA MOKVÁ
 KRVÍ HLUBOKÝ ŠRÁM – BIČÍKEM
 ODHÁNÍM DOTĚRNÉ MOUCHY –
 BRATŘI UKLÁDAJÍ TĚLO CHÁKÁNA
 DO VYDLABANÉHO KMENE –
 SPOUŠTĚJÍ JEJ PO PROUDU – NAPO-
 SLED PADÁME NA TVÁŘ – PAK
 SE STARŠÍMI V ČELE PROVÁZÍME
 V SEDLE MRTVÉHO PO BŘEHU ŘEKY
 NA JEHO POSLEDNÍ POUTI

– ráno mám rty slané slzami a zhmotněné čelo, přesto se odpoledne scházím s paní Médílkovou, majitelkou nakladatelství OPUS, která má v úmyslu vydat náš překlad básní Johannese Bobrowského. Dohodly jsme se, že výběr doplníme novými překlady z jeho posmrtné vydané sbírky.

Koncem května vysílala televize v pořadu „Ještě jsem tady“ o mně a mé „Brance z pantů“, Tereze Brdečkové to doporučila Šárka. Svoolila jsem proto, aby Stoilov na mé knižce příliš neprodělal, s nechutí se předvádím. Kdo by si byl pomyslíl, co se stihne! Během několika dalších dnů volalo hodně lidí a ještě po několika týdnech mne oslovovali cizí lidé v tramvaji, jednou v cukrárně, kdosi mne poznal na ulici, někdo jiný zas v obchodě. Škoda, že nejzdím metrem ani autobusem, to by teprve bylo slávy! I zahraničí se ozvalo a dokonce mne poznal i pouliční prodavač ponožek a jeden z pacientů na psychiatrii! Co víc si přát? Televize má podivuhodnou moc: pozdvihne tě z anonymity a pak tě do ní zaplatpánbůh zase vrátí. Ale Stoilov vyprodal celý minimální náklad, takže účelu bylo dosaženo.

Joska je kupodivu veselý až rozverný. V pátek ho budou operovat, dnes dělali rentgen. Bohunka ho zásobila vodami, ovocem a jogurty, já jedu na Vinohrady pro poštu. V jedenáctce mne oslovila paní, která seděla proti mně a vyprávěla o vnučatech. Když vystoupila, usedla na její místo jiná žena, která měla modré berle jako já, bílou blůzu a modrou sukni, zatímco já měla bílé kalhoty a modrou blůzu. Byly jsme barevně sladěné, ale každou z nás trápilo cosi jiného.

Večer volal rozčilený Joska, že operaci odložili. Zlobil se, že mne neslyší, protože automat na psychiatrii je vadný a že marně vyčerpával svou telefonní kartu. Ale dr. Janatka mne uklidnil, že operace se odkládá nanejvýš o dva tři dny; bude prý třeba ještě pár vyšetření.

Pozdě večer volal fotograf z Respektu, že chtějí uveřejnit recenzi na mou knížku a šéfredaktor si tam přeje mou fotogra-

fi. Radost mi tím neudělal. K čemu fotografovat starou ženou? Zahleděla jsem se do zrcadla, snad abych si spočetla, co úsilí to bude stát tuhle vrásčitou tvář aspoň malounko omladit. A vída! Už už se mi to daří, vrásky se vyrovnávají, oči plné únavy se jasně, kulatí a coby dup, je tu nemluvně: hebouká tvářička, pootvřená bezzubá ústa, hedvábné vlásky, svázané na temeni kulaté dětské kebulky bílou rypsovou stužkou, jako by tomu mněti seděl na hlavě mojí bělásek. Dívám se na sebe? Nebo je to mé dítě? Dívám se a nevěřím: z jediné buňky jsem vznikla, úzkým hrdlem mi pomohli na svět; smrt mne zas protáhne těsnou branou ze života a stanu se humusem věčného koloběhu jako všechny živé bytosti. – Spím pevně, hluboce jak za mlada. Ráno zažiju vzácný okamžik procitání. Nořím se z jakési vše-najednou–jsoucnosti, rozprostrančnosti, pronikavého pochopení – čeho vlastně? – ale vracející se vědomí ten stěží snesitelný jas nejprv zamílí a vzápětí zažene. Rázem jsem zas na zemi, kam jediné patřířm, ochuzená a věčná, oklamaná a hořká.

Fotograf ůdělal snad padesát záběrů, dost si s tím nahrál. Při kafi se vyptával na mé zážitky z nacistické okupace a stalin-ské éry. Jeho zájem o minulost – je o dvě generace mladší – mne příjemně překvapil. – Zdržel se celé dopoledne a před odchodem mi řekl jeden zajímavý postřeh, že totiž berle pomáhají navazovat kontakt, stejně jako pes. To je fakt, nikdy dřív na mne na ulici či v tramvaji nepromluvílo tolik cizích lidí, většinou žen, jako teď. Často se v nervózní tlačeni v tramvaji stane, že když přistoupím, lidé se začnou chovat ohleduplněji, přestanou se mračit a strkat, já s díky usedám na uvolněné místo a atmosféra se zklidní. Uspo-kojení z dobrého skutku aspoň na chvíli zapracovalo, takže se dokonce někdo i usměje.

V obchodě mi nějaká paní gratuluje a dává pozdravovat Místra. Kdo to je, nevím. V poště je dopis, zas o mé knížce. A to je poslední zmínka na toto téma. Už mne to mate,

nejsem na tolik zájmu zvyklá. Copak i ostatní aktéři z po-dobných pořadů byli takhle zaskočení? Než jsem šla spát, vyhledala jsem si ve sv. Augustinovi citát: „Je třeba zbořit to, co zbudovala pýcha tvá,“ – ale najednou jsem se zastyděla, koho to volám za svědka svého nicotného úspěchu. Jindřiška mi poradila, že v Praze 4 existuje výtečné zařízení pro staré bezmocné lidi a že by mohla v té věci pomoci. Myslím, že Joska o tom nebude chůt po zkušenostech na-ších společných čtrnácti dnů slyšet, a že ani Kristina tomu nebude nakloněná. Zasaňovat do toho nebudu, mám ještě dost sil a vlastně se těším, až budeme na Vinohradech zas spolu.

Neděle byla pracovní. Usedla jsem k memoárům a znovu zkontrolovala všechny úpravy i vsuvky básní a estetických textů. Ještě to naposledy projdeme společně s Joskou, za-nímž dnes přišli do nemocnice Kolářovi. Večer zavolal Zde-něk Hedbávný. Jsou to už čtyři roky, co po těžké operaci prošel chemoterapií a konečně se prý cítí líp. Když jsme ho s Joskou naposledy v jeho bytě navštívili, v duchu jsme se s ním loučili. Přeju mu, že se zas vrátí do života.

Ráno v pondělí volám ortopedii: – Pana Híršala právě odváží na operační sál. – Dokud mi před polednem něčnou: – Je na rentgenu a bude ležet na traumatologii. Můžete přijít kdykoli – nejsem schopna se na nic soustředit. Pak konečně kámen ze srdce a celkové zklidnění. Zas dobře spím.

Kolář se raduje, že se mu vracejí sny. Já se probouzím od-počinitá a s chutí do nového dne, mám-li za sebou beze-snou noc. Několik týdnů trvá to blažené probouzení – a přijde zlom. Sen, jeden, druhý, většinou neblahé, trýznivé, nenapl-něné – a je po klidu. Den je pak únavný, planý, ploužím se trýzněná bolestmi a neduhy. Netrpělivě čekám, až se zas budu moct večer ponořit do spásného Nic.

Minulé dny mne naštěstí nabily proudem, připadám si jak plechové hračky, které se natočí klíčkem, aby se pak chvíl-

ku hýbaly a poskakovaly. Elektrina mi dosud proudí tělem, takže se nezastavuju, neodpočívám, všecko rychle a hurá. Oživlá fyzická aktivita vyvolává i horečnatou činnost paměti. Nečekaně oživlé vteřiny, náhlé, bez souvislosti. Zaslenu dětský hlas: „Tatínku, jaké ptáček dělá štílip, štílip?“ – To já se ptám, to je můj hlas. – A pak zvuk starého kafemlejnku, jímž točí prostějovská staří. A jindy zas mamčin smích a: „Cigura, migura, pajtáš“ – a teta Lola mne lechtá na chodidlech. – Jsou to jen blesky, hasnou, sotva se rozzářily. – Ale díky, díky za ten zpětný chod!

Joska leží na osmičce, je klidný, usměvavý, po injekci dobře spal. Ruka na šátku malounko pobolívá, občas dostává výživu žilou. Chce vědět, co se děje. Byla jsem u něj skoro dvě hodiny a klábosila, dokud se mu nezačaly klížit víčka. Bylo to fajn.

Včerešním šťastným den vyvrcholil. Přišla za mnou Maří a sedly jsme si na verandu mezi kytky. V týlu mne šimrá červenobílý zvonkovitý kvítek fuksie, malíčká baletka v bílé sukýnce a červeném cípatém živůtku. Ze zahrady vane teplý, voňavý vzduch. Slova od jedné ke druhé. Poslední sluneční paprsky se odrážejí od fasády vedlejšího domu a prosvětlují průhlednou střechu naší verandy. Sleduju Mařina gesta i její tvář. Slova od jedné ke druhé. Z chodby sem bez hlesu přichází Čerňuška a usedá k mým kolenům. Nehnutým pohledem mi oznamuje, že hodlá uplatnit své právo sedět mi na klíně. Sotva to pochopím, skok – a už mi zatíná dráčky do šatů a černou hlavu mi sune pod krk. Pruhy slunečního svitu sunoucí se po zdi, zvolna, zvolna slábnou. Vzduch žlutne a růžoví. Zvenčí psí šekot. Čerňuška zvedne hlavu, ale protože její království není zřejmě ohroženo, znovu se svine do klubka. Čím víc se bude stmívat, tím si budeme – všechny tři – blíže. – Jaký je to přěpych a vzácnost ukradnout chvíli potmě a nic si nečíst, na nic se nedívat, nic nesledovat, ale být pospolu, mlčet nebo tiše

hovořit od jednéh. úst ke druhým, co všechno se v černé hodině vyjeví, z čeho se člověk může potmě vyzpovídat, čemu svede hlouběji porozumět – a nerozsvítit přitom a hledět na protější tvář, která se víc a víc propadá do šera, obklopuje se tmou, ale je, je živá, je tady se mnou. Přes světlejší plochu stolků saháme po skleničkách a upijíme, obrys Mařiny hlavy na pozadí skleněných dveří se zvolna rozplývá. – Jsem čtyřletá v Brně. Sedíme kolem stolu, já tatínkovi na klíně. Je u nás návštěva: manželé s dětátkem. Náhle zhaslo světlo a maminka postavila na stůl hořící svíčku. Upřeně zírám do svíčky. Mám strašlivou chuť sáhnout si na ten malý plamínek, který hoří na dosah mé ruky. Ale jsem už velká a vím, že se to nemá, že bych si spálila prsty, ale tolik se mi chce překročit ten zákaz, až je mi do breku. Upřeně se zadívám na dětátko v plenkách, které sedí na klíně své maminky naproti mně a má asi rok. To dětátko ještě neví, co vím já, a plamen svíčky ho přitahuje stejně jako mne. A tak vztáhne ručku – a já se jen dívám, zatímco rodiče jsou zabráni do rozhovoru a nikdo si nepovšimne, co se chystá. Jen já to vím, ale mlčím a zvědavě čekám, jak to dopadne. Dítě uchopí plamen do prstů a vzápětí se na celé kolo rozječí. Nenechám se zahanbit, rozbrečím se ze všech sil taky a přitisknu se k tatínkovi, aby to tak nebolelo. Černá hodinka se tehdy nepovedla, asi jsme měli sedět potmě. – Ticho v domě, klid a mír, jen kočka hlasitě přede. Slova občas vutrysknou a zmlknou. Naproti už hoří pár oken a za chvilku se i ulice rozzáří lampami. Stíny muškátů, oleandru i velkého keře fuksii kreslí na stěně verandy tajemné obrazy. Zakomňhají a zatínají se, projede-li ulicí auto s rozsvícenými reflektory. Tma dole v zahradě zhoustla, větve hrušky zachrastily o zábradlí schůdků v jemném poryvu vánku. – „Přijed a natřej si, až dozrají,“ říká Maří. – A pak už jen mlčíme v té mateřské, bezpečné tmě černé hodinky.

Konečně zas začínám číst a vnímat pořádnou četbu. Vzala jsem do ruky Miladu Součkovou, napřed Kaladý a potom její deníky, které mi připomenuly bolestné zážitky z let 1938–1939 a přiměly k tomu, že jsem vyhledala vlastní deníky z těch let. Stejná úzkost: tehdy snad vůbec nesvítlo slunce.

Josku přivezli zpátky na psychiatrii, kam za ním dnes přišel Michal Ajvaz a kde se o něj pečlivě stará dr. Janatka. Už má hlad; je vyhráno! Přála bych si, aby tento rok byl pracovně štědrý přes všechny zlé náhody a nehody. Navzdory všemu bych chtěla, aby to byl náš společný plodný rok, vždyť máme pevné pracovní závazky: dokončit úpravy na „Letu let“ a do- přeložit a zrevidovat Bobrowského. Ale neuhnu ani z plánu společné prózy. Denně píšu, hromadím materiál, prostě zabraňuju, co se dá. – A jak tak píšu a-píšu svůj „Špitál“, jak mu pro sebe říkám, držím najednou v ruce místo propisovačky bílou kostěnou, umně vyřezávanou násadku na pera, na konci zploštělou do vějířku. Pod vypouklým sklíčkem je vidět miniaturní barevný obrázek Špilberku. Psala jsem s ním ve třetí třídě. Kdoví, kde je jí konec? Musím se zeptat Josky, neměl-li taky podobnou. – Večer slyším z rozhlasu, že se na Vltavě vysílá čtení z mé „Branky z pantů“. Má skvělé obsazení: čte Jaroslava Adamová a Pepík Schwarz, režíruje Hana Kofránková. Texty vybíral Marek Toman ještě před odchodem z rozhlasu a mně už to nadobro vypadlo z paměti. Hodinová radost před spaním.

Včera mne navštívila sestřenice Miluška a přivezla starou pohlednici z r. 1907 „Pozdrav z Říkovic“. Je na ní pět černobílých fotografií říkovicích „pamětihodností“: Hostinec u Skřipců, Zámek, Škola, Sladovna a Kaple. Ten hostinec patřil mým prarodičům. Narodila se tam má maminka i její dvě starší sestry, v kapli byly pokřtěny a chodily tu do obecné školy. Na rubu pohlednice je ozdobný nápis „Dopisnice“ a pod ním, zřejmě jako gratulace k svatbě mé maminky Otušky se Stáňou, spousta podpisů. Jediný čitelný mezi nimi patří mému

tatínkovi, který k podpisu připojil poznámku „kandidát sebevraždy“; napůl vážně, napůl ironicky, jak jsem ho znala. Na mou maminku si od mládí myslel, ale ona se mu vdala. Musejí si na ni léta počkat, ale dočkal se. Na staré dopisnici je fotografie přízemního rohového stavení: na náves vedou tři okna, mezi nimi vchod, nad okny tabule s názvem Hostinec. Těsně přiléhající druhá polovina domu je zvyšená o půl patra, nad střechou tři okénka, dole vrata. – Maminka i teta na své dětství a mládí často vzpomínaly, jak jejich tatínek Jan jezdil pro cerguláty a krakovskou až do Polska. Když povyrostly a byly na vdávání, vozil jim šaty a klobouky z Vídně. Můj dědeček prý býval kmotrem cikánským novorozeňatům. Cikáni-kotláři, kteří tehdy pravidelně dvakrát do roka přijížděli v košaticích tažených koňmi a tábořili u potoka za Říkovicemi, nebyli ve vsi zrovna vřanými hosty. Dědeček se proto domluvil s farářem, že pokřtí-li cikánská novorozeňata, tak on jim bude kmotrem a každé děcko podaruje penízem. Věřil, že tak přivede cikánskou komunitu na dobrou cestu. Bůhví, zdali se mu to povedlo, ale králíci ani slepice prý se v Říkovicích od té doby neztráceli. Má stařenka Františka prodala po smrti svého muže hostinec i s hospodářstvím a ještě před mým narozením se odstěhovala k prostřední ovdovělé dceři Lojzince do Prostějova. Do Říkovic jsme už nejezdili. Vloni se tam vypravila Bohunka a mimo fotografie rodinné hrobky přivezla i záběr rohového stavení s omítkou otlučenou až na cihly, ale s plastovými okny a elektrickým stožářem před vchodem. Prý tu kdysi dávno stávala hospoda. Na jméno hostinského Skřipce se už nikdo nepamatoval.

V Univerzitce mají dílo Bobrowského v šesti svazcích, tedy i posmrtnou sbírku „Im Windgesträuch“, ale fond je v Hostivaři. Už se těším na překládání. Z knihovny jsem jela za Joskou, sestřičkám přivezla kafe a domlouváme se o návratu na Vihohrady. Tomáš k večeru odstěhoval mé svišky zpátky do Joskova bytu.

Před půlnocí zavolał z Frankfurtu Milan Nápravník. Byl na měkko, vzpomínal na těžké začátky v cizím prostředí, na jazykové problémy, na to, jak vyřezával ze dřeva své první objekty, jak potom začal malovat a nakonec fotografovat a u toho zůstal. Řekl mi, že jsme s Joskou snad jediní přátelé, kteří mu tady zbyli a že nás přijede navštívit. Shodou okolností jsem zaregistrovala čas a spočetla, že jsme si oba počně vyznávali lásku pinou hodinu a deset minut.

Nová galerie Jiřího a Běly Kolářových zahajuje Jirkovou výstavou. Jdeme na ni spolu s Věrou. Místo na Betlémském náměstí je výtečné, místnosti jsou pěkné. Jako vždycky není ani dnes na Jirkově výstavě k hnutí. Prodíráme se mezi spoustou známých, vítáme se s Jirkou a Bělou, Karfíkem i Justlém; je tu i Václav Boštlík, Věra Janoušková, dr. Šetlík a – jaké překvapení! – Emil Juliš. Vypadá dobře, moc ráda ho vidím. Zase mi různí lidé blahopřejí k vystoupení v televizi a já si říkám skoro nahlas: Jen se nepotentuji! Viola mne doprovodila do Spálené na stanici tramvaje a příslibila, že nás s Karlem Jadrným na Vínohradech navštíví, jen co se Joska trochu zvetí.

A je tu den, kdy nás v lijáku odváží sanitka zpátky do vlnohradského domova. Joskovi už vytáhli stehy z rány, je plný energie, ale odpoledne, když jsme se vraceli z krátké procházky, taktak že na schodech neupadl. Doma je pohoda, dívají jsme se na zprávy a prošli došlou korespondencí. Joska šel brzy spát a já psala dlouho odkládaný dopis mé milé, ubohé Elze. Léta jí trápí ukrutné bolesti a nemůže umřít. Říká: Bůh na mne zapomněl!

SEDÍME KOLEM DOHASÍNÁJÍCÍHO
OHNĚ – TU A TAM VYSKOČÍ
Z POPELA JISKRA – PRSTEM SMOČE-
NÝM V SOLI KRESLÍM DO PÍSKU
OBRAZEC – OBZOR ZA NÁMI JE
DOSUD PUSTÝ – JEZDCE NEVIDĚT
– NEKLIDNÍ KONĚ VŠAK FRKAJÍ
A HRABOU – ČÍSI RUKA MI PODÁVÁ
NÁDOBU S KUMYSEM –

– jeho chuť cítím na pařtě, dokud si v koupelně nevypláchnu ústa.

Míša přivezla plnou tašku potravin a Viola volá, že přijdou s Karlem přivítat Josku.

Než jsme šli spát, popřáli jsme k sedmdesátce nejměnějším Joskovu příteli Vaškovi. Slíbil, že k nám v neděli zajde. Stačili jsme probrat doplňky do „Letu let“. Joska ožil a zdá se, že se mu vrací chuť do práce. – Další den je na pořadu zubař. Bohužel se k němu od Anděla musí kus pěšky. Josku při chůzi bolí rameno a v zádech, takže došel načisto zkrfivený a vyčerpaný. Zpátky jsme vzali taxík. – Večer byl už odpočinkový. Přečetla jsem drobnou sbírku Jaroslava Choboty: nové, neobvyklé a docela zajímavé, ale místy to podle mého přehuslil novotvary k nesrozumitelnosti.

Druhý den přišel dr. Janatka a přinesl svou novou sbírku básní „Aby něco“ a skvělé archivní víno. U Josky v bytě je poprvé, obdivuje tu obrazy. Dali jsme mu Jandla, starší překlady nemá, ale tady se dají těžko dohledat, musíme se pustit do pořádání knihovny. Bude to fuška, knihy stojí většínou ve dvou řadách za sebou a dolejší skříňky jsou nacpané k prasknutí. Joskovi se do toho zatím nechce, v noci většínou nespí a není schopen udržet se celý den v bdělém stavu. S Bobrowským to tak snadno nepůjde, jak jsem si představovala. Večer usilovně vzpomínám na děti. Míša je ve Švýcarsku, Bohunka s Viktorou a Kristinkou na dovolené. Zítra otevřu Bobrowského.

Odpoledne přišel Ivan s Karfíkem. V Literárkách zřejmě dojde ke změně. Ivan slíbil, že zas brzy Josku navštíví, mají si co povídat, nejen o zapomenutých českých básnících, jimž se Ivan léta soustředěně věnuje. – Večer zjišťuju, že se necítím ve své kůži. Je už několik dní velice chladno.

Kolářovi s Věrou se zdrželi až do setmění, bylo veselo. Přivezli skvostné francouzské víno a tentokrát se odvážala i Běla. Čeká ji cesta do Paříže a únavná úřední jednání. Dosud se

nerozhodli, zůstanou-li, či se vrátí do Francie. Jirka byl čilý, mluvil zřetelně, rozuměla jsem každé slovo. – Mám asi ischias, bolí mne každý pohyb. My tu mrznem a ve Vídni prý je 27 stupňů. Ze spílnu nás vytrhl až Vašek. Přivezl nový výbor svých básní, který mu vydal Pistorius. Vyprávěl, co nového v Pen-klubu a v Umělecké besedě. Lidu trýzní trombóza a Milan Jungmann si při záchvatu mrtvice zranil hlavu. Zatracený stáří!

Stále se to nelepší. Jsem v útlumu a zakouším jakousi pítomnou a nespravedlivou netpělivost. Občas si ostře vynadám, ale nic to nepomáhá. Zblbnu, nemůžu-li psát nebo překládat, však už to na sobě pozoruju. Sáhnu k osvědčenému prostředku proti skleróze: k naučné četbě. Historie je tu v knihovně spousta, předevedším z obou světových válek a ze stalinské éry. Z mých oblíbených přírodních věd jsem tu našla „Pravěk lidstva“ od Jiřího Neústupného, bohužel z roku 1945. Aspoň něco.

Přesto i ten další den je nicotný, jak zakletý. Snad nedostatek slunečního svitu, snad stereotyp, snad ubývání sil a patrně všecko dohromady: jak z propíchnutého balonu ze mne uchází vzduch, vlastní energie. Slábnu a ztrácím „halt“. Důkazem je i tísnivý sen: Jdu sama lesem. V levé ruce dvě kovové dvacetikoruny, v pravé berla. Stmívá se. Jímá mne úzkost. Kéž někoho potkám! Kéž dojdu k lidskému obydlí! Jdu a zalévá mne strach ze tmy. Vtom jakési domy a po travnaté cestě přichází pár lidí. – Kde je tu zastávka autobusu? – přám se prvního. Mávne rukou doprava. Říkám: Ztratila jsem se. – Objevuje se shluk domků. Jdu vzhůru po svahu k nejbližšímu z nich. Míjejí mne lidé, vracející se z vlaku. – Ztratila jsem se. Prosim vás, kdy odjíždí příští autobus? – Kdosi říká, že až ráno v sedm. Jsem zase sama. Můj strach narůstá. Vtom přicházejí dvě ženy a ukazují na domek na hoře na svahu. Tam budu moct spát. Ale když přijdu blíž, najdu jen rozlámané dřevěné police. Musím se do nich stulit

jako kočka. Ale kde mám berlu? Ztratila jsem berlu! Místo ní mám v ruce síťovku s brambory. Jak jsem k ní přišla? Budou si myslet, že jsem ji ukradla. Nikdo mne k sobě nevezme nocovat. Odhazují síťovku a jdu dál. Po mé levé ruce se objeví dítě, holčička. Usmívá se, občas odběhne, ale zase se vrátí. Šplhám do svahu, kolem je najednou houf chlapců, něčím po mně házejí, ale nebolí to. – Vždyť já tu jenom hledám nocleh, volám. – S hrůzou si uvědomuji, že mi vyklouzla z ruky jedna z dvacetikorun. A vtom dvě ženy přivádějí mladšího muže: budete spát u pana Grégra. – Raduji se: Jmenují se Grögerová Bohumila a jsem narozená v roce 1921. – Pán si ode mne bere poslední dvacetikorunu. Mám prý počkat. Holčička je stále po mém boku. Ostatní zmizeli. Kolem jen trosky, vyhořelé a nedostavěné domy bez oken a dveří, ruiny a kulisy. Znovu a znovu návaly tísně a strachu. Dítě ke mně vzhledne a řká, že musí domů. Schyluje se noc. Dosud nemám útočiště. Hladím dítě po tváři a vtom vše zmizí. S úlevou se probouzím.

Nic z toho není skutečnost. Nebloudím, nehledám marně domov. Jsem tady, s Joskou, ve svém druhém domově. – Ale hluboká tíseň mne neopouští, dokud nezačnu vařit a nesusuřídím se na navyklé každodenní úkony. Po obědě však znovu: co ty stůňující sny se stále stejným smyslem znamenají? Z čeho mám strach? Bojím se tmy, bojím se smrti? Proč hledám domov? Mám přece kde být, mám své děti, mám Josku, nemám právo si stěžovat. Hledám odpuštění a vykoupení? A co to dítě, které mne provázelo? Které se na mne usmívalo? Proč mi sdělilo, že mne musí opustit? Nevím, nic nevím.

Dnes se pokusím zakletí zlomit. Ráno jsem absolvovala kadeřnici a s novým účesem se ujistovala, že je mi líp. Po obědě jsme se s Joskou vypravili na poštu na Flóru. Tam jsme jeli jednu stanicí tramvají, zpátky šli pěšky, což se ukázalo jako katastrofální chyba. Sotva jsme prošli kolem

dvou tří domů, začal se Joska křivit na levou stranu a nohy táhl za sebou. Střídal hůl chvilku do jedné, chvilku do druhé ruky, ale šlo se mu stále hůř. Usilovně se potil a po pár dalších krocích se opřel o dům. Stěží udržel rovnováhu. Dál to nešlo. Jak dlouho jsme tam opění o barák stáli, nevím. Pak jsem mu půjčila jednu svou berlu, takže jsme šněcím tempem, kymácejíce se a neustále se zastavujíce, došli k parku a zřítli se na nejbližší lavičku. Dobrou hodinu jsme se vzpamatovávali. Lil se z nás pot. Pro něj to byl patrně ještě větší šok než pro mě. Uléhám v obavách a starostech. Připomínám si Šárčino vyprávění, jak o svatojakubské noci pálii v Čerčenicích pět čarodějnic. Nejdřív prý vzplála Blbost a Závist, nejhůř se plamenům bránila Nemoc a Strach. Ty dvě prý museli utlouct hráběma. Já si na ně připravím kladivo.

Ráno jsme se odbelhali k obvodní lékaře. Předpovídá roční rekonvalescenci a navrhuje domov důchodců, který oba vehementně odmítáme. Dokud mohu, zůstanu na Vinohradech, ale vynasnažím se sehnat opatrovnici nebo alespoň donášku obědů. Hned odpoledne jsem se však přesvědčila, že ani to nebude jednoduché. Začínají prázdniny, pečovatelky si berou dovolenou a zbylé nestačí nové pacienty obsloužit. Navíc, dietní kašovitá strava, kterou teď Joska jí, se nikde nevaří a nerozváží. Sklaplo nám.

Zvykla jsem si pročitat sbírky mladých básníků, které Joska dostává. Ráda bych porozuměla i nejmladší generaci, ale je to asi bláhovost. Hledám u nich to, nač jsem zvyklá z četby klasiků či svých současníků. Nemohu se většinou do textu vůbec dostat a nerozeznám jednoho z těch mladých od druhého. Výjimek je málo. Josku upoutá alespoň dobrá femeslná práce na verši, kterou oceňuje především u Radka Malého. – A když se konečně pouštím do překladů Bobrowského, odkládám ostatní poezii stranou. Vedle jeho magické

přírodní lyriky vnímám většinu současných básnických textů jako popsaný papír.

V Praze je na návštěvě Honza Kotlík, rád by k nám s Ruth přišli, ale Joskův stav to bohužel zatím nedovoluje. Ani Forbelský nás nepotěšil, chodí pryč od jednoho lékaře ke druhému. Není divu, vždyť naši přátelé nejsou z většíny žádní mladíci! Po ránu přivezla Míša košík jahod ze zahrady a nadšeně vyprávěla o švýcarských Alpách. Odpoledne se na hodinku zastavil Jirka Bednář a večer jsme se pokoušeli udělat pořádek v šuplatech Joskova psacího stolu, ale brzy jsme toho nechali.

Sen ze středy na čtvrtek: Ocitli jsme se – já, Joska a Míša – v parku uzavřeném zdí s jediným vhodem-východem. Schůzka spisovatelů se konala vpravo od vchodu v jakémsi chrámu. Zakoupili jsme vstupenky a odložili kabáty v šatně. V sále je plno, program mne nezajímá. Vyzývají mne, abych o této schůzi napsala. Je mi to velmi nepřijemné. Joska ani Míša nezasahují, nikde je nevidím, jsou stále přítomni jen pocitově. V šatně mne ostatní předběhli. Jako poslední nacházím konečně lístek od šatny v kapse své nové pestré sukně. Vycházím z chrámu. Chybí mi jedna hůl. Nikde nikdo, kdo by mi pomohl, jen zdálky zaslechnu Míšin hlas. Marně hledám výhled. Jako bych překročila bludný kořen. Pohybují se po slepých trasách labyrintu. Cestu mi tarasí trosky domů, příkopy, zavřené dveře, tyčkové ploty, hromady kamení. Kloužu do hlubokého dolu plného bahna, do něž se každým krokem bořím víc a víc. Chytám se tyčkového plotu, ručkuju vzhůru, přelézám haldy rezavějícího plechu. Za vysokým nepřístupným plotem zaslechnu opět Míšin hlas. Konečně jsem opět v parku, prodírám se mezi keři a na mýtině vidím muže, snad kněze; prudce gestikuluje jakoby kázal, na mé volání nereaguje. Zmizí, nevím kudy, nevím kam. Chvilu hlubokého zoufalství – a vcházím do nízkých dveří. Místnost je přeplněná nábytkem a haraburdím. Vítá mne stará žena a vede

k nenápadným dvířkám. Vděčně jí poťrásám rukou, plnou krvavých boláků, a vycházím ven. Jsem u východu.

Uběhlo pár klidných teplejších dnů, Joskovi je o něco líp. Dokončujeme první verzi překladů básní Bobrowského. Míša s Tomášem balí, v nejbližších dnech odjíždějí na dovolenou. Já pojedu do Veleslavína hlídat, na Vinohrady přijede Kristína a o tatínka se postará. Chystám si věci na cestu domů a napadá mě, že počáteční fáze provizoria skončila. Už tu nehostuju, už tu žiju. Přestala jsem hledat hrnce i vypínače, dávno už neberu do ruky detektivky. Výjimečné pobývání se mění v druhý domov. – Černuška mi jako vždy přichází naproti k brance. Vracím se domů; pár dnů tu nikdo nebyl. Dům žije, dýchá, ale člověčinu, člověčinu tu nečichám. Vrátila jsem se „jinam“, do jakési ustrnulé přítomnosti. Nutí mne to zaplnit ji co nejdřív činnostmi všeho druhu. Zalévám kytiky vadnoucí na verandě, dolévám mléko do kočičí misky, otvírám okna i dveře a lezu pod sprchu. – Nad Červeným vrchem tlačénice bříchatých mračen. „Děšt je na oupadě“, řekla by Joskova chomutická babička. Sotva si připravím večeři, strhne se bouřka s průtrží mračen. Blesk a hrom, blesk a hrom, jedna šupa za druhou. Miluju bouřky. Už jako prvňáče mi tatínek vysvětloval, jak vznikají, a mně se ne-smírně líbila představa, že se mraky strkají a perou a ty rány že jsou blesky a ty pády, to je hrom.

Nejkrásnější bouřky bývaly v Potštýně. Bydleli jsme těsně pod hradem vypínajícím se na jednom z kopců, naproti němu menší Homolka. Oba vrchy lapily bouřku a pohazovaly si s ní sem a tam, jediný hrom měl několikerou ozvěnu. S tátníkem po boku, nad námi nebesa, na nichž se křižovaly blesky, dokořán – a hrom rachotil, až uši zaléhaly. My dva ve vratech stodoly, hlavy v záklonu a když to řachalo přímo nad námi, tak tu byla tatínkova pevná ruka.

Po bouři zklidnění, už jsem to tu zalidnila. Stanovím si pořadí povinností: kočka, kytiky v bytě a zahrada, pak četba

a vlastní tělesná i duševní údržba. S požitkem se ještě večer pouštím do R. Penrose: Makrosvět, mikrosvět a lidská mysl. Bůh suď, proč mne podobná témata tak přitahují a vzrušují. Matematické myšlení je mi cizí, ale naučná literatura mne láká, čím jsem starší, tím víc. Závímám se o přírodní vědy, přirozeně jen jako laik. Nutně to potřebuju, aby mi hlava nezahálela. V mnoha případech se sice rozkolísám – stačí srovnat úroveň vědy za mého školního věku, kdy jsem hlitala Brehmův Život zvířat, a obrovský pohyb vědeckých výzkumů v posledních desetiletích, – ale po čase se mé kyvadlo opět zklidní. Uvědomím si, že ani tento mohutný skok není konečný a že „konečnosti“ nikdy nedosáhne. Selháváme přece neustále a s poznávací nejistotou se musíme naučit žít. Přes všechny pochybnosti a tápání se snažím držet se v hrsti a zahrnovat to nové pod vše pokrývající střechu svého životního názoru, který se sice obohacuje, ale v podstatě je ustálený: uznává nejvyšší řád. – Tak proháním a trýzním mozek, když se snažím udělat si adekvátní představu o zákonitostech, které řídí vesmír. A čtu Weinberga, Barrowa, Grygara, Hawkinga, Greena a různé slavné experimentální fyziky, astrofyziky, částicové fyziky, a i když nerozumím postupům a metodám matematiky, obdivuju její architekturu, její dokonalou stavbu. Je to snad také jedna z Platónových ideí? Absolutno jako dobro a krása? Matematika mne udivuje a upoutává jako štrasburská katedrála, egyptská pyramida, Michelangelův David. A zvolna se mi objasňuje, proč badatelům zákonitostí makro- i mikrosvěta tolik záleží, aby jejich teorie nebyly jen ověřitelné a dokazatelné, ale i krásné. – A jsem u poezie, kde jsem přece jen víc doma. Báseň hodná toho jména a dokonalá matematická rovnice nejsou asi od sebe vzdáleny tak, jak by se na první pohled zdálo. Vzpomínám, jak mne kdysi okouzily termíny z kosmologie: velký třesk, velký krach, černá díra, kdežto na dnešní nulabrá-

nu, singularitu, pěnu, spin či strunnou vazebnou konstantu si teprve zvykám. Zdrťí mne však Vilém Flusser, ptá-li se, proč se Země otáčí kolem Slunce v nekonečné prázdnotě vesmíru nesmyslným kruhovým pohybem, jehož pozadím je nic a jenž je příznačný pro pocit absurdního smyslu života. Zvláště mi dal zabrat „Sobecký gen“ a „Slepý hodičák“ Richarda Dawkinse. Naučíme-li se identifikovat vlastní genetický kód, budeme schopni usměrňovat vývoj naší planety – děsná představa! Proč vyhnal Hospodin Adama a Evu z ráje? – Chráním se odpovídat. A tak čtu a čtu, že obecná relativita a kvantová mechanika nemohou platit současně, a trnu; čtu, že prostor má mnohem víc rozměrů než tři a ty že jsou svinuty do struktury kosmu, a děším se; čtu, že existuje slabá i silná síla, a těším se, až podzemní urychlovač ve Švýcarsku odhalí strukturu hmoty, až vyjeví, co to vlastně hmota je. Budu si o tom všem tak dlouho číst, dokud mi oči dovolí a dokud mne to nepoloží na lopatky. Mám na vybranou: vnímat celou oblast jako poetičtější zralosti nebo jako pohádky svého stařeckého věku. Beru obojí.

Do Velešlavína za mnou přijela Lída Divišová a přinesla „obrázek“, jak své kreaci k mým narozeninám říká. Pod sklem něžná, jemná, bílorůžová koláž ze surového hedvábí, stříbrných a zlatistých nitek a uzlíků, rozvětvený strom z plastické růžové látky s průsvitnými plody – či jsou to motýli? – děšt květů, drobných lístečků, sama nevinnost, sama něha. Lída je pro mne tajemstvím, které si nepřeji rozluštit. Její přízeň mne dojíhá.

Další dny jsem zasvětila už třetí revizi Bobrowského a opětovnému hledání – po kolikáté už? – koláže Hellichovy Boženy Němcové. Co když ji bude chřtít Jurka po návratu vidět? Celé dopoledne jsem se hmoždila, prohledala šuplata, prošmejdila všecky úkryty, ale Kolářova první sůňáčka, kterou

kdysi daroval Joskovi a která tu léta v klidu odpočívala, než si ji po revoluci začali půjčovat z výstavy na výstavu, nikde. Zřejmě se z některé nevrátila. Hledám v lejestrech potvrzenky, ale nikde nic. Hledám v paměti, nikde nic. Jako bych byla dříbánek beze dna.

Než se vrátím na Vinohrady, přepisuji a chronologicky řádím Bobrowského básně. Navrhuji titul „Obětní kámen“ podle jedné z nich a pšů ediční poznámku.

Kristina si libuje, že tatínek sní, co mu připraví, ale prý se mu stýská. Však mně taky. S Leopoldem mu před odjezdem koupili novou televizi. Míša s Tomášem se vrátí až za čtyři dny, takže Joska bude jezdit za mnou. – Hned první den ho čekám k obědu, ale dorazil až po svačině, hladový a rozčilený: – Vyšel jsem z domu, na chodníku mne kdosi pozdravil a když jsem odpovídal, zjistil jsem, že nemám chrup. Vrátil jsem se domů pro zuby a vyšel znovu. Až u tramvaje jsem si všiml, že mi schází hůl, a musil se znova vrátit. Byl jsem tak vyčerpaný, že jsem si maličko odpočinul a usnul. Na třetí pokus, přestože jsem se vrátil zkontrolovat, zdali jsem zamkl dveře od bytu, se mi konečně podařilo dojet až k tobě.

Naštěstí to bylo na dlouhou dobu poslední „propadlo“. – Starosti o Joskovo zdraví zvolna ustupují. Pro tuto chvíli se nám zdařilo odlepit se ode dna. Teprve teď mohu dosyta vychutnávat přepych dvou domovů. Oba mají stejné místo v mém srdci, v obou si přeji současně bydlet a žít. Proto s chutí jezdívám z jednoho místa na druhé a cítím se doma i na cestě. Když se tak rozhlížím oknem tramvaje, připadá mi, že Praha je jen moje, že nemůže být nikoho jiného do té míry a do té hloubky, jako je má. Ale dobře vím, že ji sdílím s ostatními, aniž však bych se o ni dělila. Patří každému z nás celá a v tom je její tajemství. Za šťastných slunečných dnů si jen tak jezdím sem a tam a s požitkem vozím cosi, co budu potřebovat tam a ne tady. Když dorazím do cíle, zjis-

tím, že to, co tu budu potřebovat, jsem nechala tam, kde to nepotřebuji. Ale nač se vracet? Všecko přece nemusí být dokonalé, něco musí vždycky chybět, abych to mohla postrádat a abych se za tím mohla znovu vypravit. A tak se přelévám z jednoho místa na druhé za pocitu jistoty a přepychu dvou domovů, kdy mám všecko dvakrát: dvě postele, dvě skříně, dva stoly, dvě židle a dvoje klíče. A celou Prahu navíc.

Joska se mě chytil a oba jsme se začali zvolna šplhat vzhůru. Konečně jsme odevzdali nakladatelství OPUS hotový překlad Bobrowského. Brzy nato vyšly knižně dva překlady a to nám oběma dodalo chuti do života. K Ringelnatzově sbírce „Stará láska nerezaví“ dělala podstročnický Míša, Pilinského básně „Ortel“ přeložil Joska s Evženem Gálem.

Podařilo se nám dokonce i omládnout, když jsme se po třiceti letech na Vápence v bytě paní Zdeny sešli s dávným přítelem Milanem Nápravníkem, který v roce 1968 emigroval a žije v Německu. Kdeže je jeho útlá postava v černém, jeho bleďá tvář? Ale hlas, ten stále mladistvý hlas zůstall! Ukažte nám své nové surrealistické fotografie „na osu“ a slibuje, že nás navštíví, jakmile přistě zas přijede do Prahy.

Josktiv zdravotní stav se natolik zlepšil, že jsme se koncem srpna ve čtyřech vypravili na chatu u Spolského rybníka. A zase jako už tolikrát sedíme na rozkládacích lehátkách, oči ve větvích staletého košatého dubu. Kdesi tam nahoře sedí kos a neúnavně opakuje svou píseň – výrazné čířikání v jedné tónině vystřídá krátkým preludiem a zakončí dvěma výraznými trylky, z nichž ten závěrečný mří jak šíp k nebi.

Josku už netrápí rameno, i hůl odložil, takže častěji vycházíme z domu. S Pepíkem a Milenou jsme si oblíbili Královskou zahradu. Pepíka znám z natáčení v rozhlasu a s Milenou jsme se poznaly blíž vlastně až tam. Ti dva seděli tehdy na lavičce a my si přisedli. Říkali, že pod platany chodí každou neděli. Ten zvyk jsme si pak uchovávali společně s nimi.

S Milenou jsme se otukávaly, já byla nesmělá, ona zdrženlivá. Ale její srdečný smích nás brzy sblížil. K Pellarům zajdeme tu a tam na kafe, onehdy nás Luba pozvala k obědu na bažanta. Kolář má potíže s chůzí, takže teď zajíždíme my k nim. Joska si vždycky připraví pár nových vtipů a opráší pár starých historek, takže je u stolu veselo. Jirka se směje zpína hrdla, až se rozkašle.

Rádi vítáme Violu s Karlem, dvojici dávných přátel. Už od dveří Viola volá: – Tak co, velebný kmete, jak se vede? – a bouřlivě se s Joskou objímají. Karel se svou vousatou tvář a zlatou kšticí se ze své výšky k sedícímu Joskovi sklání – usmívá se očima – ahoj, Josko – a celou tvář. Asi po hodině vzrušených monologů, dialogů a vzájemného přektřikování se Viola začne shánět po popelínku, zapaluje si a stěhuje se k otevřenému oknu. Dřív, když jí cigarety došly, vypomáhal Joska ze svých zásob. Nikdy si sám nezapálil, ale vždycky vyloučil na Violu pár šluků. V posledním čase ho chuť na cigarety opustila, žádně už doma nemá a Viola marně prohledává horní šuple psáčího stolu. Už by se tam nenašel ani vajgl.

V Praze se objevili Tigrídovi. Poseděli jsme s nimi v nakladatelství Academia, kde Ivanu Divišovi vyšel velký posmrtný výbor básní. Tomský ho Joskovi daroval, snad na usmířenou dávné roztržky. Karlu Milotovi vydalo stejné nakladatelství sbírku básní „Gregor“, kterou dva mladí kritikové naprosto nepochopili a něsmyslně zavrhli. Pro citlivého Karla to byl strašlivý šok, z něhož se nemůže vzpamatovat. V září jsme byli na pohřbu Radka Kratiny; kdysi jsme se často vídali; náš přítel Sibi Schmidt od něj koupil krásnou kovovou plastiku, jeden z jeho variabilů. Sešli jsme se i se dvěma hosty z Rakouska, s básníkem a spisovatelem Richardem Wallem a členem slavné Vídeňské skupiny Achleitnerem.

V pozdním podzimu jsme absolvovali i některé slavnostní obřady a státní akce na Hradě, kam nás vozila Andulka s Kabešem a v listopadu natáčel Joska zas v televizi. Brzy nato

se konala ve Veletržním paláci velká Kolářova výstava, kam už Jirku přivezli na kolečkovém křesle. Konec toho dramatického roku jsme oslavili podle tradice u Bohunky na Libuši; Kristina zůstává ve Vídní, divadelní sezona tam vrcholí.

Jednoho krásného slunečního dne na konci ledna jsem si zajela jen tak pro radost do města. Žiju v něm, žiju s ním a sdílím jeho proměny – až do dnešního dne. Stalo se totiž cosi osudného: příliš dlouho jsem se kolem sebe nerozhlížela – nebo se rozhlížela, ale neviděla. Příliš dlouho jsem nebyla v místech, která jsou nejvíc spjata s mým životem. S obdobjím, kdy jsem žila v atmosféře Starého a Nového Města, od Pařížské přes Staroměstské náměstí a Spálenou až po Karlák. V kulisách, které se léta téměř vůbec nebo jen nepatrně proměňovaly, se odehrávala většina událostí mého zaměstnaneckého i soukromého života.

Ulice a náměstí, mosty a nábřeží, sady i zahrady měly být navždy beze změn, takové, jak jsem je od mládí znala, měly zůstat svědky mého života, mých vzpomínek. Víím, že je to nemožné, ale právě nemožnost je nepřijatelná a vyvolává tím trýznivější touhu. A já hledám a nenalézám, hledám a nenalézám.

Hledám obchůdky s vlnou, krajkami a stuhami, nalézám hypermarkety, obchodní domy, nákupní galerie. Hledám poklidné prohlížení, vybírání, váhání s odchody i návraty, nalézám nepřeborné a nepřehledné množství zboží, jež unavuje a nudí, ohlušuje a odpuzuje. Hledám staré útulné a tiché kavárny s čtoucími hosty u kávy, nalézám café-bary, snack-bary, kluby s výherními automaty, juke-boxy s ohlušující muzikou.

– Umlkla má fantazie, zmizela všechna tajemství. Praha pro mne ztrácí své kouzlo. Kde je její „religiosní děs“, o němž píše Vilém Flusser? Ten, jenž o sobě tvrdil „sum civis pragensis“, mohl ještě o Praze říct, že je to mystické místo, v němž dialektika mezi Bohem a dáblem se odehrávala ne-

jen v architektuře, nýbrž i v myslích a duších jeho obyvatel. A dnes?

Napříště se už neodvážím do Husovky, do Michalské ani do Karlovy ulice, leda ve snu. Jsem ohlušena novou dobou, tlačenici turistů, křiklavými a bezduchými reklamami. Příliš mnoho světla, hudby, rámosu a Prahy, mé Prahy, již nebylo rovno, ubývá. Stále víc se podobá ostatním velkoměstům. Jak je budeme v budoucnosti rozlišovat? – A tak se ze svých výprav vracím ošizená a ochuzená a hledám útočiště na Vinohradech u Josky.

Bere příležitostně opět pero do ruky: tu článek, tu interview, tu příspěvek o Bohouši Hrabalovi pro holandskou televizi, ale své noční „básně-trásně“ – pokud je napíše – zahodí většínou do koše. Na stanici Vltava jsme si poslechli pásmo z Joskovy mladistvé sbírky „Noclehy s klekáníci“. Přepsán je doplněný a rozšířený „Let let“, v Mladé frontě vyšly Morgensternovy „Pěsně šibeničních bratří“ a v OPUSU Bobrowského sbírka „Obětní kámen“. Kdo by se neradoval!

Jenže ne ná dlouho. Jen co jsme od Obce překladatelů dostali zvláštní ocenění za Jandlův „Rozvrzaný mandl“, došlo z Vídně parte: zemřel Ernst Jandl, nepřehlédnutelná osobnost německy psané poezie, originální básník, náš současník a především náš přítel. K uctění jeho památky jsme si přehráli všechny jím namluvené básně a skladby.

Já kronikařím. Svůj loňský „Špitál“ táhnu dál, i když s dlouhými přestávkami. Stále doufám, že se Joska připojí a že z toho vznikne jakýsi dodatek k našemu „Letu let“. Ivan navrhuje, abych rukopis zadala nakladatelství poezie „Klokoč“. Že ale všechno zdaleka nejde hladce, mne přesvědčila Christa Rothmeyerová, která mi při návštěvě sdělila, že z důvodů velkého pracovního zatížení musí překlád mé „Branky z pantů“ do němčiny o rok odsunout. Nemám jiné volby. Po smrti Zuzanky Rothové tu není jiná, stejně dobrá bohemistka. Zato mne zas pozvali do televizního pořadu

333, který se soustředil na literaturu o Praze. Abychom neztratili přehled, začala jsem zpracovávat bibliografii Joskových i svých knižních publikací. Zakládám dva lístkové katalogy a doufám, že je letos dokončím.

Běla uspořádala k výročí druhé svatby s Jirkou, na níž jsme byli s Joskou svědky, trachtaci. Ve čtyřech jsme bohatě vzpomínali a od Jirky, který byl v nejlepší formě, jsme oba dostali jeho „Příběhy“. Ani při dalších návštěvách – napříště už pravidelně i s Věrou Bednářovou – jsme na Jirkovi únavu nepozorovali, i když prý přes den polehává a trýzní ho bolesti nohou. S chutí se pochechtává Joskovým historikám a občas vehementně zvedne prst a důrazně prohlásí: – To máš tak!

S Pepíkem a Milenou chodíme v předjaří do letenského Belvederu, občas zajdou oni k nám na Vinohrady. Pepík pak vzpomíná na nedalekou Kouřimskou, kde v podnájmu spolu s Jiřím Ortenem a Pavlem Tigridem prožívali v předválečných letech časy plné naděje. Na jaře a v létě jsme věrní Královské zahradě; sedáváme na lavičce pod platany, jejichž kůru Pepík před odchodem nikdy nezapomene pohladit. Ladislava Řezníčka, s nímž Joska překládala skandinávské básníky a který se na Vinohradech objeví, kdykoliv ze svého norského domova zamíří do Říma za manželkou, čeká operace žaludku. Forbelského trápí starosti s blízkým stěhováním. Stále si však zachovává vřelý zájem o věci veřejné a s Joskou se dle dávného zvyku vehementně tu prou, tu shodují. Milan Nápravník plní, co slíbil: často nás navštěvuje, pokaždé s mnoha dary. Nejčastěji je to německá literatura faktu, kterou čtu s požitkem. Joska nemá dost trpělivosti, takže každou knížku pravidelně po obědě na pokračování převyšprávím. Ale především nám Milan přivezl svůj poslední rukopis surrealistických textů „Příznaky pouště“, který jsme doporučili k vydání Stoilovovi. Byl přijat.

Věrní zůstáváme Vaškovi Daňkovi a jeho Lídě; přes tisícero funkcí píše Vašek stále své gazely a Lída překládá jednoho

velkého Rusa za druhým. Vašek nás navíc oblažuje svým kuchařským uměním. Nad jeho zvěřinu, zajíce či skvostné guláše oceňujeme houbové speciality a fantazie. Joska přitom neopomene připomenout: – Ale já jsem taky jedinečnej kuchař, i když sváteční. Co říkáš mýmu králíku na paprice? – obrací se na mne. Nemůžu než všele souhlasit. Dělá ho dvakrát do roka, ale stojí za to.

Tereza Machoninová, už provdaná, zakládá se svým mužem Jurajem Horváthem nakladatelství dětské literatury BAOBAB a chce vydat Morgensterna „Ferda páv – fotografi“ v Joskově překladu. Drahunka pracuje v nakladatelství Academia, kde Tomský právě vydal velkou monografii Kamila Lhotáka a Joskovi ji věnoval. Občas se vídáme s Lídou Divišovou a rukopisnými překlady Poundových Cantos nás zásobuje Andulka.

Denně hodiny čtu a tak se nesmím divit, že mi slábně zrak. „Sedý zákal na levém oku“ – řekli mi a objednali na podzim k operaci. Josku trvale trápí střevní potíže. Několikeré speciální vyšetření prokázalo divertikulózu střev. – Na nemoci mám plné právo, – tvrdí sebevědomě, ale opakovaná léčba antibiotiky ho přece jen znervózňuje. Jeho osmdesátiny oslavuje me s přestávkami od července do prosince. Začalo to s Kristinou, Leopoldem, bratrem Mirkem a jeho ženou; ve vírnámě U Palečka to Joska rozjel se svými starými chomutickými kamarády. U nás ve Veleslavíně se při rodinné oslavě vyznamenal můj vnuk Viktor vlastnoručně upečeným Sachrem. S Ivanem Wernischem a Ludvíkem Vaculíkem oslavoval Joska opožděně v galerii Zichlá klíka, kde ho Vaculík uchvátil bohatým písňovým repertoárem. Oslavy se táhly až do října. V klubu Malaché zorganizoval Vašek za účinkování Rudolfa Pellara a Pepíka Schwarze a za účasti Besedáktů Olbrama Zoubka, manželů Mrázkových, dr. Karfíka, Zdeňka Hedbávného, Olyg Hostovské a blízkých přátel příjemný a veselý večírek.

Občas vyrazíme i na výstavy. Ocenili jsme historicky zajímavé fotografie z ateliéru Langhans v Rudolfinu a obrazy Květy a Jitky Valových ve Veletržním paláci, kam jsme se vypravili i na sbírku Kramářových obrazů. Nemohli jsme si nechat ujít Toyen, i když jsme její obrovské dílo zvládli na dvakrát: jeden týden koláže, další pak skvostné oleje. Na výstavě „Experiment 60. let“ jsme se po dlouhé době sešli s Malichovými, Karlem Trinkewitzem a s Věrou Jirousovou. Na prosincovou výstavu Mírvaldových obrazů přišli do Špálovky všichni Louňáci. V galerii Zichlá klíka najdeme občas Wernische, Šruta či Michala Šandu a vždycky něco zajímavého k vidění a ke čtení.

Radim Kopáč, který Josku navštěvuje od dob, kdy psal svou práci na téma „knižní kultura“, nám nosí kulturní časopisy a básnické sbírky své a svých přátel. Nahlížíme tak do tvorby svých vnuků. Moudří z toho nejsme a až na výjimky nemáme z četby mnoho požitku. Uznáváme přece minulost, ale nerozumíme budoucnosti?

Už na jaře se rozpoutal velký boj o nakladatelství Mladá fronta. V Pen-klubu jsme podepisovali petici do parlamentu na záchranu nakladatelství a jedna akce stáhla druhou, ale bezvýsledně. Míša i její kolegové z redakce MF se bojí o místa. O průběhu celého procesu nás informuje Vladimír, který pro případ negativního výsledku sporu jedná s majitelem Paseky Horáčkem a na Mladou frontu podává žalobu.

V červenci jsme všichni zas ve Spolí. Jako vloni létá nad rákosím racek a k můstku těsně pod hladinou mříž kapri s brázdou drobných šífíčků se vlnek. Malé baculaté potápličce na dlouhých tenkých nožkách s bílou, zdálky viditelnou lyskou na čele usedají k večeru jako tmavé chomáče na položfícené schůdky dřevěného mola.

Ve vysokém věku 91 let zemřel Jiří Žantovský, Hančín manžel. Joska lituje, že nenapsal paměti, snad toho zažil až příliš mnoho na jediný život.

Z Říma občas zavolá nebo napíše Sylvie Richterová a vrátí-li se na pár dní do Prahy, zajdou s Karlem k nám. V poslední době si stěžuje na nepřátelské ovzduší na římské univerzitě, kde přednáší bohemistiku. Cítí se být objektem zájmu, ba nenávisť a ani v Karlově nemůže najít oporu. Ještě dlouho po jejich odchodu vidím před sebou její výmluvné oči, citlivou inteligentní tvář – a cítím zvláštní chvění, které jí celou prostupuje – a naproti tomu Karla, až neuvěřitelně klidného, jako by se koupal v hudbě, v tónech kytary a loutny...

Z Německa přijel v nejlepším náladě Balder Schäuffelen a slavnostně oznámil, že pověsil psychiatrii na hřebík. Na důkaz přivezl katalog z několika svých výstav výtvarných objektů. Zato Ida Heissenbüttelová vyprávěla o dlouhém a strastiplném umírání manžela a stěžovala si na špatnou finanční situaci své početné rodiny. Nakonec nás potěšila třetí návštěva ze zahraničí: holandský konkrétista Hans Clavin, který si nás v Praze vypátral přímo detektivními metodami.

Na podzim... se u nás častěji objevoval dr. Šulc se Šárkou. Pokaždé přinesli nádhernou publikaci, jednou Heislera, jindy Chalupeckého... Vše to z dílny TORST. Nás teď čekají korektury „Letu let“.

Joskova Kristina jezdí z Vídně za tatínkem častěji než dřív; oslavili jsme tu společně i její narozeniny. Pravidelně v sobotu v sedm večer volá a Joska si může podle jejího zavolání společlivě řídit hodinky. V listopadu jsme byli na pohřbu Eduarda Goldstückera, jehož dcera Anička je Kristininou přítelkyní od školních let.

Operace mého šedého zákalu ve středočeské nemocnici proběhla překvapivě. Necítila jsem bolest, právě naopak. Oslňovaly mne pestré vodopády a gejzíry sytých barev, skládajících se v geometrické obrazce, které se vzápětí rozpadaly a nově formovaly. Doktor nad tím kroužil hlavou a prohlásil: – Takový případ jsem tu ještě neměl. – Div že si nepoklepal na čelo. Joska se zaklínal, že mi ty barevné fontány přičaroval sám.

Jen jsem se vrátila z nemocnice, přišlo z Rakouska další parate: po dlouhé a těžké plicní chorobě zemřel H. C. Artmann. Pro Josku to byl Honzík, pro mne fantom a pro rakouskou literaturu velká ztráta. K uctění Artmannovy památky jsem pro Literární noviny přeložila několik jeho básní, které jsme dosud neměli v ruce a které jsou psány volným veršem, takže jsem to zvládla sama.

Konec roku už byl o něco lepší. Míšiny obavy ze ztráty zaměstnání rozptýlil Vladimír, který s celým štábem redaktorů přechází od nového roku k Horáčkovi do nakladatelství Paseka.

Vánoce trávíme tradičně s celou rodinou u Bohunky na Libuši; na Štěpána jsme s Joskou u Mírka, Jany a jejích poušek, který umí zobákem strážat papír na jemné proužky a krásí si jimi ocas, a den před Silvestrem nás hostí Vašek s Lídou.

Díky za ten rok!

– probouzím se a oči mě pálí. Je to písek či sůl? Ten pozapomenutý sen se vrátil a s ním i závan nekonečných prostorů, neznámých dalek – jakýsi šťastný smutek po ztracené volnosti. Ale co to má dělat s mým životem teď a tady? Mar-né tázání, mařím čas.

Na doporučení Violy, která k nám nedávno přivedla Michala Jůzu, známého hrnčáře ze Zlaté uličky, muže, který se v rámci českobratrské církve věnuje charitativní činnosti, změnil Joska internistu. Prodělal podrobná vyšetření v nemocnici, nic vážného našťestí nekonstatovali. Dr. Janatka je přesvědčen, že jsou to potíže převážně psychického rázu. Chodí k nám častěji než dřív, hodně cestuje, má co vyprávět. Čtenářská vášeň ho neopouští a sám píše.

Svůj „Špitál“ rozepisuji do několika částí. Tu a tam vkládám Joskovy autentické výroky či úvahy, ale přímět ho k psaní už nesvedu. Mimo Josky ho nečetl nikdo. Marek Stašek, kterého patrně informoval Ivan, chce můj text vydat a několi-krát mne o to požádal. Mé síly stačí teď na péči o Josku a domácnost. Když výjimečně zasednu k psaní, je to svátek naděje a zároveň jistota ztroskotání. Stále znovu se rozjízďím a zastavuji před cílem, který je tak jak tak mlhavý. Jsem sama se svou svobodou, se svými pochybnostmi, ale po-myšlení na nesmyslný život nesnesu. Nutí mne to pokoušet se zkonstruovat samu sebe, ale stále se jen svlékám, ztrácím svobodu a půdu pod nohama. Svým „o soběsněním“, jak tomu říká Pessoa, si tkám záchranou síť, či si buduji ulitu, která mne má chránit. Kdybych byla důsledná, mlčela bych a vlastnila pár nenápsaných knih. Bylo by to ideální. Oprav-du? Nepsat? Ani nemluvit?

Když je Joska unavený a polehává, vypravím se do Prahy. Nechodím už po Příkopech ani po Národním a vyhýbám se Staroměstskému náměstí, kde mne až bolestně urázejí krát-kodobé i dlouhodobější zástavby, boudy a pódia. Jak mohu, zahnu do postranních klidnějších a nejklidnějších uliček, kde

STÍNY SE DLOUŽÍ – ŘEZAVÝ VÍTR
 ŠLEHÁ TVÁŘ LEDOVÝM BÍČEM
 – S VAKY SOLI UPEVŇENÝMI
 U SEDEL MÍŘÍME NA KONÍCH
 K SARKILU – OBLOHOU TÁHNE
 HEJNO KACHEN

každý dům měl svého hádavého, potměšilého nebo rozverného skřítku, kde ve žlutavém světle plynových lamp povrávala přivřená železná vrata, vedoucí bůhvíkam, kde šly hodiny pozpátku a kde na posledním schodě šerého schodiště seděl piják s nedopitým džbánem. S oblibou bloudím úzkými průchody do ještě užších uliček bez chodníků s dlažbou kočících hlav, kde vedle nenápadného vchodu do hospody hoří za zamřížovaným okénkem svíčka. – Jen stará zákoutí, jen opuštěné prázdné pasáže, stinné dvory si ponechávají cosi z dávna, všude se tu mňhají stíny mého mládí, mého času.

A co ti dnešní školáci s taškami, které jim tancují na zádech, co mládež v kapsáčích a džínách, v bundách s batůžky přes rameno? Ti jsou tu dnes doma, dnešní Praha je jejich. Jednou se to zákonitě stane: i oni tu budou zvolna a s nostalgii procházet a hledat vlastní stopy ve městě, které jim bude unikat.

U Kolářů se to bohužel nelepší. Jirka nás vítá v posteli, pak se většinou s Joskovou pomocí došourá o holi ke stolu v jídelně. Někdy hovoří zřetelně, jindy je na něm patrná únava a pak mu skoro nerozumíme. Stále však píše, často sotva čitelně a útržkovitě. Záznamy dává Topinkovi, aby je připravil pro vydání v nakladatelství Paseka, kam jsme všichni z Mladé fronty přešli. V Pasece jsme letos oslavili padesátiny Vladimíra Pistoriuse. Míša je zabořená do překládání Bachmannové, Krause a Bernharda, zatímco Bohunka jako rozená bojovnice zápolí s každým novým ředitelem školy o lepší pozice českých studentů – a pokaždé vítězí. Právě se vrátila z Turecka, čeká ji Haag.

V dubnu přišla Sylvie s Karlem a jak se později ukázalo, naposledy společně. Cítí se stále víc neprávem opomíjena a vystavena útokům z různých stran. Dosud prý nemá jisté postavení na univerzitě v Římě. V průběhu roku se ohlásila několikrát jen telefonicky.

Až zase přijedu do Veleslavína, nebude mne už od zahradních vrátek vítat Čermuška. Umřela Míše na klíně. Oplakali jsme ji všichni, byla miláčkem rodiny. Hrobeček, osázený kytkami, vykopal Tomáš na zahradě pod jabloní, kde se často vyhřívala na slunci.

Radim Kopáč k nám na jaře přivedl Kateřinu Rudčenkovou, mladou básnířku, jejíž první sbírku „Ludwig“ jsme ocenili. Koncem roku stihla ještě vydat další, s dlouhým titulem „Není nutné, abyste mne navštěvoval“ a za ni obdržela stipendium Pražského sjezdu bohemistů se zúčastnil i Michael Henry Heym z Northwestern University v Chicagu, překladatel Joskovy „Písně mládí“. Sešli jsme se s ním a obdivovali jeho nádhernou češtinu bez přízvuku. Za překlad dostal Cenu Pen Center USA WEST 1998.

Pepík Schwarz čte na Vltavě v režii Hany Kofránkové na pokračování svůj životopis. Je velmi zajímavý a tak jsme na něj upozornili Šárku Grauovou, aby jej sledovala. Přesvědčila Pepáka, aby pořad přepsal a povede-li se, Stoilov ho vydá. Po jistém zaváhání se pustil do práce a byla z toho knížka „Třpělivě obnošené tělo“.

Kristina nechce, abych se stěhovala z Vinohrad, kdykoli přijede do Prahy. Zvykla si přespávat u Aničky Grušové a k nám chodí denně na odpolední kafe a povídání. Jsem šťastná, že se ten vztah tak dobře vyvíjí.

Na jaře k nám přivedla Viola dávného Joskova přítele Jana Vladislava, který v Praze dostal státní cenu za celoživotní překladatelské dílo. V Paříži je v nezáviděníhodné situaci. Jeho žena je velmi vážně nemocná, pečuje o ni sám a na vlastní práci mu nezbyvá mnoho sil ani času.

Joskovi zabírají nové léky, takže se nebrání častějším procházkám. Z jedné jsme se právě vrátili, vyfoukaní a prochladlí – a že si chvilku odpočineme, než uvaříme kafe. Sedli jsme si vedle sebe na gauč a než Joska stačil něco říct, zjistila jsem, že už nesedím na gauči, ale na vysoké cihlové zdi,

lemující úzkou cestu, po níž kdosi přichází. Když se přiblížil na dohled, poznala jsem Josku a začala na něj volat: – Josko, Josko, tady jsem! – Ale nepodíval se vzhůru a šel stále blíž – Josko, Josko, tady jsem! – křičím jak o život v hrůze, že mne nepozná a mine. V posledním okamžiku se odhodlám k zoufalému činu: skáču z vysoké zdi na cestu a zároveň ucitím pronikavou bolest v koleni. – Nepoznals mne, nepoznals – volám a probouzím se. Joska mne objímá kolem ramen a říká: – Ale poznal! A neodřela sis koleno? – zeptá se starostlivě a pak už se jeden na druhého jen nechápavě díváme. – Jestli jsem v tom pozdním odpolední uvařila to kafe, si už vybavit nesvedu.

Joska přijal nabídku dr. Lidmilové a s její jazykovou pomocí přeložil delší Pessoaovu báseň „Opiárium“, kterou otiskly Literární noviny. Honza Šulc přišel s nápadem vydat u Stoilova Joskovo sebrané básnické dílo a přivedl k nám Michala Jareše, který se má ujmout veškerých excerpce z novin a časopisů. Joska si však stále není jist, dá-li k sebranému vydání souhlas. Když oba odešli, probírali jsme se spolu Joskovými mladistvými básněmi a já si vzpomněla, jak se mne kdysi dávno zeptal: „Poslyš, myslíš, že jsem opravdu básník?“ Tehdy jsem neuměla odpovědět. Tentokrát však jsem se zeptala já: – „Proč jsi vlastně přestal psát básně?“ – Podíval se na mne a řekl: „Těch důvodů bylo víc, ale jeden byl rozhodující. Já moh vlastně básnit jen z nešťastný lásky. A když jsem poznal tebe, tak bylo utrum.“ Nevěděla jsem, mám-li se radovat nebo truchlit: „To je teda dobrý! Tak já ti vlastně zatrhla tipec!“ „Jo, něco takovýho!“ – „Ale jednu básněň jsi mi přece jen napsal, tu: Očí tvých obraz zelenavý.“ – „A co Pád a Králík k smrti odsouzený? To je ti málo? Víš, tehdy to pořád ještě vypadalo, že zas pohořím, a já zkoušel, jestli se přece jen chytneš.“ – No, a já se chytila...

Letos jsme zhlédli jen málo výstav. V Památníku písemnictví Kolářovy koláže Boženy Němcové a ve Veletržním paláci

nádhernou výstavu Adrieny Šimtové. Z Berlína přijeli Kotíkovi, z Loun Sýkorovi, z Hamburku Trinkewitz: byla to pěkná sešlost. Adriana je sice křehčí, ale silná jako vždy. Občas si píšeme a vzpomínáme na společné výlety v šedesátých letech. Navždy ji mám v paměti, jak v modravém blyskotání plave v zatopeném dole a slunce praží. Kde je ten čas? – I ta čilá a neúnavná Hana Žantovská slavila letos osmdesátiny a Věra má ještě o pár let víc. – Ivan, který tu a tam zajde, hraje po večerech náročné počítačové hry a nejmladší synek prý kibicuje. Oba nás to vyvedlo z míry. Máme jen pero a psací stroj. Je na čase sami sebe odepsat?

Joska ještě vzdoruje a má mou stoprocentní podporu. Pozvali ho do televize, kde se natáčejí pořady o samizdatu, také o Halasovi a o historii Literárních novin. Tam všude je patrné, tedy nenahraditelné.

Do Spolů si v červnu bereme s sebou Nápravňkovu prózu „Příznaky pouště“. – Na břehu rybníka pozorujeme celé hodiny proměnlivou hladinu i nebe nad ní. V bezvětrí je rybník stříbřitě bílý, jako by jeho hladinu pokrývala vrstva sněhu. Jak zavane vítr, vřízne se do stříbra zprava černý jazyk. Stříbro a čern. Nad rákosím hlasitě křičí racek. K večeru se mázdra mraků skryla za obzor. Nebe je čisté, jen tu a tam beránek, ozářený na šošolce růžovým světlem zapadajícího slunce. Růžová zvolna bledne, bledne, až zešediví. Vzduch nad námi je tak průsvitný, že otvírá polokruhem celé nekonečno. Joska si cosi šeptá. Zasluchnu jen: „od škody a od zlé moci“.

V Praze už zas vplouváme do každodennosti, své fantazie a svá dětinství odkládáme na jindy. U Daňků jsme si pochutnávali na výjimečných Vaškových specialitách. Na proslulé houbové hody nás přiváží a odváží autem, takže jsme tu jak v bavlnce. Lída má potíže s páteří, ohrožuje ji navíc trombóza, prostě stárnem všichni.

Má vnučka Kristinka neudělala zkoušku z matematiky, přechází z geologie na životní prostředí a doufá, že tam ta

nešťastná matyka bude lehčí. Se svým přítelem Petrem (který píše básně, kreslí, fotografuje a provozuje muziku) se koncem června vypravili na tříměsíční cestu do Ameriky: z New Yorku do San Francisca a zpět. Jelikož mají pár pozváním od spolužáků i kantorů z americké školy, kde Kristina maturovala, jde to kupodivu hladce. Ve Frisku bydlí u Petrovy sestry, vyhýbají se měštům, šplhají po horách, sopkách a lezou do kaňonů. Občas jednou stopem. Jednou se prý na ně složili cestující v Greyhoundu, jindy je na oběd pozvala černošská rodina, zvědavá, jak se žije v Česku. Bohunka je s nimi téměř denně ve spojení. Poklidnou zářijovou pohodu narušilo až strašlivé 11. září. Kristina s Petrem jsou právě v Oregonu. Jsme v šoku. Co se bude dít? Do 25. září, kdy se vrátili do New Yorku, odletěli a šťastně přistáli v Praze na letišti, nikdo z nás nespál.

Tenhle podzim je bohatý na kulturní události. Ve Veletržním paláci se koná výstava obrazů, grafiky a soch z Kolářova vlastnictví. Je jich neuvěřitelně mnoho, většinou dary, ale mnoho z nich Jiří sám zakoupil. Do Pen-klubu nás pozvali na zvláštní setkání s Václavem Havlem. Vyčítají mu, proč častěji mezi literáty nechodí, a poptávají se, co z krásné literatury čte. Přiznal, že málo. Vypadal unaveně, taktak si s námi přepil a už ho zas osobní stráž provázela k jiným povinnostem. V říjnu dostal Joska pozvání na Hrad. K převzetí Medaile za zásluhy ho provázela bratr Mirek, já jsem nastydla. Do Goethe-Institutu, kde Míša převzala Cenu Roberta Bosche za překlad povídky „Amras“ od Thomase Bernharda a za přetlumočení díla Ingeborg Bachmannové, jsem už s celou rodinou dorazila.

Za pár dnů nato přijel z Verony nestárnoucí, neúnavný Francesco Conz a Elisabeth. Odvezli si objekty, které jsme už dřív pro něj potiskli, pomalovali a polepili. Francesco stále vlastní rozsáhlé sbírky a provozuje galerii.

Za slunečného prosincového dne mne odvezl Erik Geuss do Četenic na oslavu Elzinyých 90. narozenin. Četénice mi navždy přirostly k srdci, vracím se tam ráda a vzpomínám a vzpomínám.

Ještě před Vánoce mi se objevil Ladislav Řezněček. Po těžké operaci žaludku vypadá překvapivě dobře a jede za Egonem Bondym na Slovensko. Omládí a má znovu chuť do překládání, ale Joska už odmítá. Mezi svátky přijel z Brna Jiří Valoch, kterému Milan Křížák nabídl místnost pro stálou expozici vizuální poezie ve Veletržním paláci. Odvezl si Koryčanovu kreaci, která u Josky zůstala po jedné z Koryčanových návštěv. Od nás jel přímo do bohnické nemocnice pátrat po Jindřichu Procházkově, který tam údajně leží. Šokován odtamtud zavolal, že Jindřich před pár týdny zemřel na rakovinu. Po Josefu Honysovi, Vladimíru Burdovi, Zdeňku Barborkovi a Ladislavu Novákovi je Jindřich Procházka už pátý nebožtík ze skupiny původních „konkretistů“.

Štědrý den proběhl jako každý rok u Bohunky na Libuši, Štěpán pak u Mirka, Jany a jejich divotvorného papouška. Od Dagmar Hochové jsme dostali nádhernou fotografickou publikaci. V ní jsem mezi jiným našla záběr z jakéhosi spisovatelského sjezdu z 60. let. Joska tam sedí vedle Koláře a je brán z profilu. Ostrý kontrast: černé vlasy a bílá košile, slabě znavená linie zad a lehce pootvřené rty jakoby v nádechu. Žádá z jeho fotografií – a je jich požeňnaně – není pro mne tak živá, žádá jiná mne do té míry nefascinuje.

Nový rok jsme nezačali nejíp. Jsem nastydla a Joska chodí na vyšetření ledvin. Přesto máme často návštěvy. Nezanedbává nás Šárka, dr. Pechar ani Viola s Karlem. Tereška u nás kojila svou nejmladší dcerušku Liu a já si přivolávala své ranné mateřské zážitky, když jsem ji směla pochovat. Lída Divišová nám představila svou dceru, která žije v Německu, a z Paříže přijel japonský bohemista Kenichi Abe, který teď

studuje na Sorbonně a zaměřuje se na Richarda Weinera. Od Andulky jsme dostali poslední svazek jejího Céлина a nové rukopisné překlady Pounda; brzy vyjdou v knižní podobě. Já jdu na operaci pravého oka, je to opět šedý zákal, ale tentokrát bohužel bez barevných efektů. Škoda.

O Velikonocích jsme se s Kristinou, Leopoldem a jeho maninkou za krásného počasí opalovali na pečlivě udržované zahradě Mirkovy chaty blízko Davle. Jen co jsme se vrátili, dostal Joska teplotu; dávám zábaly, vařím čaje.

Potěšila mne Christa Rothmeyerová, která přivezla rukopis překlady „Branky z pantů“. Pečlivě jsme jej spolu prošli. Zdá se velmi dobrý. Brzy jej předá nakladateli.

V Rudolfinu se konala výstava Mikuláše Medka. Jeho dcera Eva nás pozvala k vzpomínkovému večeru na Mikuláše a Emílu. Účastnil se i bratr Ivan, dr. Hartmann a Stanislav Dvorský.

K Antínu hrobu v nejzazší části židovského hřbitova jsme se letos dovlekli s velkým úsilím. Joska už chodí stejně pomalu jako já... Často se zastavujeme, čekáme jeden na druhého. Naším společným procházkám – zdá se – odzvonilo. Kvůli mým berlím se nemůžeme držet za ruce ani pod pažď, nemůžeme jít ani blízko sebe. A protože Josku venku ruší příliš mnoho nepřijemných zvuků, vypíná sluchadlo. A tak jsme oba němí. Procházký ve dvou skončily a na mne se valí smutek. Konečně jsme došli k poslední lavičce. Joska s vypětou jarmulkou na hlavě se hrbí a potíchu si pro sebe cosí mumlává. Mne bolí kyčelní kloub. Čas ztlumil tolik potěšení a radosti, co nám dal náhradou?

Uznávám, že Joskovi místo dávných jistot, které se ujišťovaly samy sebou, se otevřela škála úžasu nad člověkem, nad veškerenstvím. Je k sobě kritičtější, než kdy býval, ale není v tom stopa hořkosti. „Já se bral dlouho moc vážně“, opakuje často. „A teď se nestačím pokorně dívat.“ – Kdo to kdysi napsal ten krásný verš: „ – naslouchám a v srdci mi vzlyká veliký úžas“? Nebyl to Pessoa?

Dalo snad stáří méně víc rozvahy, nahlědu a moudrosti? Pouhá iluze! Je to jen nezadržitelný úbytek sil a z něj plynoucí lhostejnost a omrzelost. Z potřeby zachování vlastní celistvosti – stojí vůbec za to? – se úžím a má minulost narůstá oproti snižující se zásobě budoucnosti. Svě generaci neuniknu. Tak co tu ještě pohledávám? – Ale vtom se ke mně Joska otočil a vzal mne za ruku. – Konec hřbitovných úvah.

– Dokud jsme dva...

Marek Stašek se znovu ptá po mém rukopise, ale já nepíšu, oči mi neslouží a život mne zmáhá. Na návštěvu ke Kolářům nás tentokrát odvezl Jaromír Slomek. Věra s námi nejela, je v nemocnici. Jirka ležel, my tři seděli kolem jeho postele. Působil unaveně, skoro nemluvil. Nechali jsme ho spát, usedli vedle do jídelny a bylo nám smutno. I Běla je vyčerpaná, pobledlá.

Umřel Karel Mílota a Daniela pevně věří, že smrt pro něj byla vykoupením. Co jiného jí zbývá? Na pohřbu jsme byli oba. Už se jen loučíme, stále se jen loučíme. Daniela nám dala svou knihu teoretických studií. Je zdrcená, osamělá, práce v ústavu ji netěší.

S jarem a začínajícím létem se přece jen cítíme o něco líp. Joska na vyzvání syna Cyrila Boudy vystoupil v televizi v pořadu o Hrubínovi. Radimu Kopáčovi zpracoval příspěvek o surrealismu do připravovaného svazku o literárních směrech. Viděli jsme i dvě pěkné výstavy: ve Sklenářově galerii Boudníka a v paláci Kinských celoživotní dílo Ládi Nováka. Návštěvou nás překvapil Martin Langer, kterého jsme od jeho rozvodu neviděli. Pracuje v televizi a znovu píše. Z nemocnice se vrátila i Hanka Žantovská a přišla se na nás podívat.

Ukázalo se, že ve Spolř jsme bohužel byli loni naposledy. Majitel chaty ji výhodněji pronajal na celou sezonu holandské cestovní kanceláři. Míša s Tomášem nás místo toho odvezli do vesničky s pěkným jménem Libořezy, opět v jižních Čechách.

Chalupa je to stará, kamenná, ale pohodlně zařízená. Kolem pěkně upravená zahrada, trávník a vydlážděný kout se stolem, židlemi a slunečníkem. Tady za horkého slunečního počasí a v čistém voňavém vzduchu s Jorskou číme, rozprávíme, pozorujeme vlaštovky a rojše. Naši jezdí na výlety na kolech. Občas se do Kardašovy Řečice nebo Chlumu u Třeboňě vypravíme všichni na oběd. Kristína s Leopoldem zatím v Jorskově bytě vymalovali a Leopold spravil, co se kde pokazilo. Pepík s Milenou chodí do Královské zahrady už sami. Joska si na tu dlouhou cestu netroufá a dává přednost malé vinárně u Letenského náměstí. Tam u kulatého stolku v rohu pánové často vzpomínají. Znají se už jistě půl století, vyprávějí jeden přes druhého, Joska samozřejmě skáče Pepíkovi do řeči, ten se brání, Mileně i mně to cuká rty a je nám s nimi dobře. Doprovázejí nás pak k tramvaji – usmíváme se a podáváme si ruce – tak je budu mít oba navždy v paměti. Je to krásný pár starších lidí: dobře se drží, on anglický gentleman, ona vedle něj bělovlasá, elegantní, s šálou kolem ramen.

Zčistá jasná přicházejí špatné zprávy: Jindřišku posílají lékaři do lázní; Jirkovi je zle, dostává umělou výživu. Joska si poprvé dělá starosti o jeho život.

Začátkem srpna odjíždíme všichni znovu do jižních Čech, tentokrát do vesničky Plavsko. Pronajali jsme si domek s dvorkem u většího ze dvou rybníků. My s Jorskou lenošíme, posedáváme doma, naši se toulají po okolí. Počasí nám nepřeje, stále prší. Dělánám korektury „Letu let“ a v televizi s obavami sleduju, jak v celých Čechách stoupá voda. I náš rybník se nadouvá. V den mých narozenin se ozývá varování: blíží se tisíciletá povodeň. Nehneme se od obrazovky, je to vážné, náš rybník zalil už příjezdovou cestu. 11. 8. 2002 volá Běla: Jirka umřel, pohřeb bude 15. 8., přijďte. – Joska sděluje: na pohřbu promluví. Přijedeme oba.

Naši nás odvezli napůl zatopenými silnicemi do Jindřichova Hradce, odkud prý ještě odjíždí do Prahy autobus. Vlaky už nejezdí. Řidič ale netuší, kde nás bude muset vysadit. Jede tedy jen Joska sám (ukázalo se, že cestujícím museli nakonec pomoci vojáci). Metro nejezdí, tramvaje i autobusy jen po omezených trasách. Na pohřeb se proto dostalo jen málo lidí. Za pár dní jsme se šťastím a objíždkami dojeli do Prahy i my.

Z našich přátel doplatila na zátopy nejhůř Věra. Dům na Palmovce, kde bydlí, je zatopen. Útočiště našla u syna Jirky. Kdoví, kdy se bude moct vrátit domů. Je z toho v šoku, bojí se vyjít na ulici.

V Pasece vládne chmurná nálada. Na příští rok jsou mizerné vyhlídky, finanční situace je zlá. Horáček musí propustit rektory, až na jednoho. Míša i Vlasta Dufková dostaly k 1. 1. 2003 výpověď.

K uložení Jirkových ostatků pozvala Běla jen pár lidí. Tentokrát jsem se už mohla zúčastnit. Jirka leží na vinohradském hřbitově, kousek od našeho hrobu. Pomník dělal Preclík.

Teprve pak na nás – a především na Josku – dopadla Jirko-va smrt. Znali se víc než padesát let. Mladá léta kohoutění, roztržky a smířovačky; nedorozumění a rozchody zralého věku končily pokaždé oboustranným podáním ruky. Jiří byl vždy ten, kdo měl argument a tedy pravdu, ten, kdo měl síly a energie na rozdávání, jako ten, kdo inspiroval. Joska si z toho zápolení odnesl pár šrámů, ale mnohem víc podnětů k vlastní práci a příležitosti ke spolupráci. Jirka prý po každé roztržce „žral doma potají koberec“, jak aspoň tvrdil Honza Rychlík. Všecky ztráty však jednoznačně převažoval zisk celoživotního oboustranného přátelství.

Špatné zprávy neberou konce a tak se ve starostech těžko usíná. Čím víc se snažím, tím více spánek uniká. V těle mi povzrává jakási ubohá melodie, stoupá čelem a vzlíná do vlasů. Každý

vlas bolí jak bodavý drátek. Hrábnu-li do nich rukou, rozbolí se celá hlava. Z levého boku se obracím na pravý. Nepomáhá. Così se mi nad čelem začíná čerít, krouťí se a vítr ty chuchvalce ve vzteklych poryvech žene průchodem z Klementína, kudy jsem s kolegy na poradu do ústředí v Konviktské. Z překoce-
ných popelnic v rohu vyhřezla střeva odpadu, podrážkou dr-
tím sklo a banánovou slupku: to už se hlásí Město spících; mezi parkujícími auty v Karlovce prázdná plechovka od oleje, za-
maštěný hadr a vyrvaná dlažební kostka: Město snících; z tele-
fonní budky před „Modrou štikou“ zbyl cementový podstavec a na rohu Lilivky tarasí chodník hromada písku; dva cikánští kluci čutají tvrdými bílými psími hovínky; před dodávkou par-
kující při levém chodníku červená pánská ponožka a cár trika: Město idyla; z Betlémského náměstí vpravo do Náprstkovy při chodníku se v prachu válejí zkrvavené mrtvolky dvou holubů a pár šedých pírek prohání kolem vítr: Město iluze; za vinár-
nou „V zátiší“ chodník po výkopu samý výmol, v jednom z nich cosi přikryté novinami, naproti na fasádě nápis neumělou ru-
kou: Pádá omítka, za nic neručím!; v uličce U Dobranských plácájí v ostrém větru napůl strhané plakáty a honí se cáry cupaniny: Město zázrak; v průchodu k Boršovu leží na zetle-
lém slamnúku rozlámané sánky, pár cihel a střepy; naproti u ohrady, napůl schovaná za parkujícími auty, hromada od-
padků korunovaná rozbitou záchodovou mísou: Město přízrak; v průchodu do Konviktské pronikavě páchne kocouřím moč, na dvoriku hromada poloshnilých brambor, ve vratech průchodu vyražená skleněná výplň; v Konviktské při barácích staré leše-
ní, pod ním nastláno, jako by všecko svinstvo města pučelo přímo z půdy. Přeskočila jsem hromadu a ocitla se ve vino-
hradské posteli.

Nastal teplý podzim a Šárka mne vzala autem do Čerčenic. S jejím mužem, synkem Matějem a celou Geusovic rodinou jsme strá-
vili krásný den. V Čerčenicích vždycky omládnú. Erik mne od-
vezl zpátky do Prahy. Joska s námi nebyl, odpočíval.

Po prázdninách přijela z Říma Sylvie a přišla k nám spolu s Drahunkou. Psychicky se zdá vyrovnanější, připravuje sbír-
ku básní. Dr. Janatka nás opět pobavil postřehy z cest, a aby prokázal svou fyzickou zdatnost, přijel k nám přes celou Prahu na kole v závodnickém dresu a s helmou na hlavě. Zastavil se tu i Balder Schäuuffelen; chce překládat poslední Jirkovy texty pro Suhrkamp.

Tereza přivezla autorské výtkyky Morgensterna „Ferda páv – fotograř“, kterou vydalo BAOBAB, a v nakladatelství BBar vyšly dvě Joskovy reedice: „Balady Petriici Kerempuha“ od Miroslava Krleží a „Sen ve snu“ od E. A. Poea.

Já jsem nastydlá, ale Joska se drží. Natačí v televizi pořad o „pokrývačích“ v 60. letech. Přijel Milan Nápravník a Mi-
chal Šanda přinesl svou novou knížku. Lída Divišová nám darovala Ivanovu proslulou „Teorii spolehlivosti“, kterou k vydání připravil Ivan Wernisch. Joska si Divišovy zápamy čte na přeskáčku a často si libuje: – Von to byl přece jen géníus – a jindy zas krouťí hlavou: – Nedá se nic dělat, byl to šlěneec!

Listopad začal špatně. Je sychravo, Joska pokašlává a dok-
torka ho s podezřením na zápal plic posílá do vinohradské nemocnice. Chodím za ním obden, někdy s Bohunkou, jin-
dy zajde Mirek, Vašek či Běla. Za čtrnáct dní ho pustili domů. Vářím čaje, podávám sirup, cítím se líp.

Brzy nato přinesla Květa Hanzíková Joskovu sádrovou bys-
tu, kterou vysochal její manžel Stanislav. Umístili jsme ji na-
horu na knihovnu. Tvář je výrazná, masivní, Joska je už přece jen o něco křeččí, ale podoba zůstává. Bohunka koupila starou chalupu mezi Hrádkem nad Nisou a Rynolticemi. Leží na kopci těsně pod lesem v sousedství čtyř podobných. Příroda je tu nádherná i na podzim, i když ovocné stromy v zahradě jsou bez listů. Nejkrásnější je výhled z otevřené verandy daleko do Německa a Polska. Hraniční přechod je skoro na dohled.

Joska začal kašlat; doktorka ho den před Štědrým dnem posílá znovu do nemocnice. Leží na interně a jeho stav je stabilizován.

Špatný konec roku přinesl jednu dobrou zprávu: zásluhou Vaška Daňka přijalo Mfš jako redaktorku-germanistku od

1. 1. 2003 nakladatelství Karolinum při Karlově univerzitě.

A OBČAS RÁNO PO PROBUZENÍ:
 CHUŤ KUMYSU V ÚSTECH – KOUŘ
 NEPŘÁTELSKÝCH OHŇŮ V NOZ-
 DRÁCH – PORYVY HORKÉHO
 POUŠTNÍHO PÍSKU – A TO, CO MNE
 ZNEPOKOJUJE NEJVÍC: DĚTSKÝ
 PLÁČ, KTERÝ SLÁBNE, SLÁBNE, AŽ
 UMLKÁ. JAKÝ ZLÝ ŠEJTAN MNE
 PRONÁSLEDUJE? TEN SEN JE POUŤ
 ČI ÚTĚK?

V druhém lednovém týdnu pustili Josku z nemocnice domů. Polehával, podřimoval a co chvíli si postěžoval: „Že jsem chabrus na plíce, to mě nikdy nenapadlo.“ Odkládá brýle, číst se mu nechce, odkládá umělý chrup, nemá chuť k jídlu. Odkládá i sluchadlo a já se učím trpělivosti. Musím čekat, až si ho nasadí a zapne, teprve pak můžu hlasitě a zřetelně hovořit. Ne šeptat, jen tak trousit poznámky, postesknout si, letmo upozornit na něco, co rychle mine. A nemůžu se ani bez upozornění ptát. Škoda přeškoda, mnoho detailů, rychlých postřehů a nálad mizí beze stop. Na ně je každá řeč krátká, chtějí jen povzdech, pár slabik, jen výkřik, jinak zanikají.

V té tišině jak osamělé milníky trčí dennodenní povinnosti: na seznam připsat jogurty, ráno nákup, vyndat játra z mrazáku, dopoledne vyčistit flek na rukáve, dočíst Chaloupeckého, přepsat a rozřídít poznámky a stále dokola jen s nepatrným posunem: dopoledne srovnat data z deníků, opravit letopočty, po obědě pedikúra, do lékárny pro Paralen, pro Paralen, pro Paralen... Je to souš, bojím se, že z nás už nic nevyroste. Nechci, aby stáří bylo všecko, co nám zbylo!

Za čas nás z únavy a letargie vytrhli Viola s Karlem. S nimi zavítal na celovečerní posezení i Michal Jůza, jehož dětem jsou ti dva strýčkem a tetou. Jůzovy aktivity jsou široké: od péče o handikepované děti po kulturní činnost v rámci dia-konie. Zajímavě umí vyprávět o historii pražských církevních památek. Po dlouhé době se přihlásila Pavla Slancová, která je nadšená, že televize bude konečně vysílat pořad, který s Joskou a se mnou před léty natočila.

Míša mi přinesla rukou psané vybledlé deníky jakési Friederike Bach, která by prý mohla být Bachovou příbuznou. Užasla jsem, že se mi po sedmdesáti letech vybavila všechna malá písmena kurentu. S velkými to bylo horší, pisatelka je kroutila do nečitelnosti, patrně dle současné módy. Byla jsem zvědavá, ale obsah mě zklamal. Jakési povrchní morality bez osob-

ního tónu. O Bachovu příbuznou se patrně nejedná, i když doba souhlasí.

Míša dopřeložila obtížného Eicha. Vybrala si Maulwürfe – Krky, s jejichž překládem mne průběžně seznamovala. Je obzvlášť těžký a čtenářsky náročný. Ten osobní luxus překládat jen to, co jí baví, jí schvaluju.

Joska už začal chodit na procházky a tak jsme se vypravili na první letošní návštěvu na Palmovku, kam už rodina Věru zpátky přestěhovala. Dosud nevychází ven, potopa byla pro ni šok; všude jsou vidět její stopy. Kristina s Leopoldem přijeli na týden z Vídně a z Frankfurtu dorazil Milan Nápravník, unavený a otrávený. Z finančních důvodů musí vypovědět svůj pražský atelier, takže za námi už tak často jezdit nebude. Z Památníku přišla na návštěvu dr. Hamanová, dr. Pechar přinesl své nové knížky a mne znovu upomíná o rukopis pan Stašek.

Joska si s dr. Lidmilovou objasňoval, co všecko by se mělo přeložit do nového svazku Fernanda Pessoa. Z básní je rýmovaná jen jediná, dlouhá – „Opiárium“, kterou přeložil už dřív, ostatní je volný verš. Mne vyděsila telefonátem Jindřicha, která nařkala, že jí lázně nepomohly, že je jí zle a krvácí. Zdeněk je naštěstí v dobrém stavu a stará se o ni.

Stoilov přinesl smlouvu na vydání celého Joskova básnického díla. Joska váhal, ale nakonec podepsal. Udělali isme i korektury reedice Christiana Günthera „Krvavý rubín“ pro nakladatelství BBart. Koncem měsíce dotočila Pavlína Slancová v Joskově bytě pár záběrů jako doplněk k březnovému pořadu. Joska se cítí dobře, chodí na procházky, k holiči, na poštu.

Začátkem března jsem dostala německou podobu své knížky. Titul „Das windschiefe Tor“ se mi velmi líbí. Z literárního archivu v Památníku si půjčuji fotografie pro nové vydání „Letu let“. Děláním popisů, upravuju řazení a na původním stroji přepisuju vizuální kreace. Brouskovi se vrací do Čech a budou bydlet v Karlově smíchovském domě, jehož úpravy

dělají Karlovi na čele vrásky. Přesto se zdá šťastnější než dřív, jako by omládl. Topinka nám poslal svou novou knižku básní „Trhlina“, která tématem i doplňujícími barevnými fotozáběry z kosmu splňuje pro mne termín „rozšířená poezie“, jak jej kdysi v jiném směru požadoval Kolář. Pepíkovi je už delší dobu špatně, pobyt doma střídá s pobyt v nemocnici a Milena má velké starosti.

Televize skutečně v březnu vysílala pořad Pavly Slancové. Josku to potěšilo, já se na sebe nemohla ani podívat. Brzy nato Forbelský dostal Řád Isabely Kastilské na Karlově univerzitě; nemůžeme se účastnit, oba jsme nachlazení. Škoda. Pavla Slancová se přišla poptat, jak se nám líbil pořad, a že nás zřejmě ohodnotila jako mlsné důchodce, donesla plnou kabelu speciálit z manželova řeznictví. Taky Ivan tu byl, daroval Joskovi své poslední knížky a stěžoval si, že všechny recenze jsou špatné. Přeháněl, dobře ho známe. Na návštěvu přišel i Vladimír; litoval, že Paseku museli ochudit o výjimečné překlady, protože chybí redáktori. Finanční odhad na letošní rok byl prý pochybený, příliš pesimistický. Joska mu dal almanach „Život je všude“, který v letech 1956–7 sestavili s Kolářem a kam zařadili mimo jiné první prózu Bohumila Hrabala a první milostné básně Václava Havla. Požádal ho, aby jej vydal.

V dubnu opět přijela na týden Kristina z Vídně. Spí u Aničky Grušové a domů chodí každý den na kafe, na zmrzlinu a na větrníky, které přináší ze své oblíbené cukrárny, a povídá-me si. Do Prahy ji táhne mimo tatínka i pár dobrých přátel z mládlí. Nezapomene přivést dárky: tatínkovi speciální sýry, mně sladkosti; Joska je štašen a já s ním.

Míša si zlomila ruku, našťáště levou. Pepík prý v nemocnici velmi zkouší a Milena je z denních návštěv nervově vyčerpaná.

Když jsme se trochu vylízáli z rýmy a kašle, dokončil Joska překlady Pessoaových básní a odevzdal hotový komplet dr. Lidmilové. Knižka má vyjít v Pasece a redigovat ji bude Vlasta Dufková. Joska mi řekl: „To je můj poslední překlad. Už

nebudu nic přidávat, doplňovat ani připodobávat. – Copak má ruka ještě ví, co píše?“
Je uspokojen tím, co udělal? Co má za sebou? Ustupuje? Loučí se? Často si teď připomenu, jak uměl bojovat, prosazovat se, jak se nenechal otrávit ani umlčet. Jak dlouhé hodiny, zavrtán do práce seděl, kouřil, uprskával stranou a obseďantně hledal vhodné, lepší a nelepší slovo, to jediné nepochoybnitelné slovo. Teď mi přenechává iniciativu a nabádá: „Spust se, na mne nehleď, ode mě už nic nečekej, já mám svůj za sebou...“ A často se mi zasteskne, jak dovedl provokovat, potutelně a mistrovsky popíchnovat... Jen občas si ještě zahraje a černě zaprovokuje. Zareaguju, obejme mne a chlácholí: „Bereš všechno moc vážně! Copak mě neznáš? Jsem přece už dávno jen truchlej mumlák!“

Ale večer, přijdou-li přátelé, je to zas ten starý Joska. Musí se za každou cenu dostat ke slovu a ne a ne se zastavit, musí se prosadit, vypovědět, co má na srdci, co ho tlačí a mrzí, těší a osvobozuje. Při loučení řekne občas ústy chomutické babičky: „Přijde zas brzo pobejt!“ U snídaně a při obědě držíváme obvykle řeč. Řítnál se s obměnami opakuje a Joska vzpomíná: „Já měl zlího tatínka. Řezal mě páskem dvakrát tejdně. Chodil jsem brečet ke slepicím do kurníku.“ – Ale včera jsi říkal, že ses chodil vyplakat ke koze do chlívka. – To taky. – My byli chudíčký. My měli maso dva-krát tejdně!“ – Kdyby tě tak slyšela chomutická babička! – Ta promlouvá Joskovými ústy každou chvíli. Nemůže-li najít brýle, zavolá z plna hrdla: „Matičko boží sedmiboletná, pámbu mě netrestej, kam sem ty brejle zase!“ – A když musí otevřít peněženku a platit účty, probírá se znechuceně pár stovkami a vrčí: „Krom bůžího daru hovno!“ Když si po obědě vleze na gauč, aby si zdřímil, má po ruce dvě deklamovánky: „Pámbu nebeskej napřed a já za nim, milá Matička boží“ – jak se kdysi modlivala babička, když s ní jako dítě spával v jedné posteli. Druhá průpovídka je problematičtější: „Má zlatá lenost, dej se mi přemoci, až já se vdám, tak se ti celá oddám.“ – Komu mohla asi platit?

Na stará kolena si pro svou potřebu stvořil Joska démona: „Tudle mě strčil do lokte a já vyřil na ubrus všechno kafe!“ – Jindy zas: „Představ si, že ten parchant krade! Dyt já toho králíka v ledničce ujed jen drobnínek!“ – A když po svačině zametám pod jeho židli hromádku drobků z koláče, řekne vyčítavě: „Tak se podívej, co mi ten démon poradí dělá? Je to přišerný! Ale co si počnu?“ – To je jednoduchý, démon prý neumí zahnout za roh, musíš teda kličkovat! – „Nebo se motat porad dokola“, uzavírá úvahy Joska.

Z knihovny si vytahuje a znovu probírá klasiky, listuje Šaldou i dějinami obou světových válek a dvou diktatur minulého století. Dává jednoznačně přednost dokumentu, ale při nočním čtení se vrací k básnickým idolům svého mládí. Včera však přede mnou svou četbu schoval za zády a na otázku, co čte, se potuřelně uchechtával: „To by se ti nelíbilo!“ – „Proč myslíš? Tak mi to ukaž!“ – Natahne ruku s knížkou Puppchen, du bist mein Augensterm. Deutscher Taschenbuchverlag, 1981. – „Teda, to bys měla znát!“ – A hned začne notovat Adieu, mein kleiner Gardeoffizier, adieu, ale do konce nedozpívá, jako by ho někdo honil – a už zas další! Ich bin von Kopf bis Fuss auf Liebe eingestellt – a hned nato – Der Wind hat mir ein Lied erzählt – a končí – O, Donna Klara, ich hab dich tanzen gesehen – ale to už zpíváme oba, já potíčkoučku a falešně, ale Joskovi ne a ne stačit, pospíchá, aby už mohl začít další. Bývalo to jiné, když se v Lhotákově ateliéru nebo ve vinárně doprovázel na klavír; byla bych ho poslouchala od rána do večera. – Kde je jeho nezdolná energie? Ted si musí odkašlat a chvílku si odpočinout, než zanotuje Ich hab mein Herz in Heidelberg vertoren – a pak už jen kašle a kašle a nemůže chytit dech.

Znovu nás navštívil dr. Janatka. Zavzpomínali jsme na jeho pěkné padesátiny, které jsme oslavovali ještě před převratem ve Štěpánské spolu s dr. Bílým. Často k nám chodíval do Veleslavína, kam to měl z vojenské nemocnice na skok. Kdysi dávno jsme ho s Joskou jako pravého „lékaře duší“

označili pro sebe jako „muže se spuštěným hledím“. Dávno, dávno už ho zdvihl – teď tu sedí a spolu s Joskou s gusem notují jakousi lidovku.

Konečně se oteplilo. Pepík je doma z nemocnice, snad to zas bude dobré. Vypravili jsme se spolu do Ztichlé klíky za Wer-nischem a Placákem a Joska si došel do nakladatelství BBart pro autorské výtky Günthera. Na důkaz toho, jak dobře se cítí, udělal králíka na smetaně a na ty hodiny jsme pozvali Maří. Květa Hanzíková připravila a režirovala ve vinohradském klubu večer na téma „Seifert a Nobelova cena“ a odvezla nás tam autem. Představení bylo pěkné, zajímavé, ale Joska se dlouhým ponocováním unavil a celou noc neusnul.

Den nato se náš společně sdílený čas, který se do té doby natahoval i krátil, drtil nás i posiloval, začal odpočítávat na hodiny a minuty. V pozdním odpoledni, kdy Joska odjel na Palmovku koupit si svůj oblíbený sýr a koláč a já jej začala netrpělivě vyhlížet z okna, se rázem zastavil v okamžiku, kdy se v telefonu ozval neznámý hlas: „Pan Josef Híršal měl úraz, porazila jej tramvaj. Leží u nás na Bulovce na jednotce intenzivní péče.“

Odložila jsem sluchátko a jak smrt mne oslnil jas uplynulého štěstí –

AŽ CVALEM, KLUSEM ČI KROKEM
STÁLE JEN NA CESTĚ K ZÁPADU – NA
KONÍCH V HOUFU – BEZ ÚNAVY,
BEZ ZASTAVENÍ PROVÁZÍME SLUNEČNÍ
KOTOUČ – ZA NÁMI HROZBA
– PŘED NÁMI V NEDOHLEDNU
BEZPEČÍ; CÍL NAŠÍ POUTI:
VELIKÝ CHÓRAZM –

A tenhle zatím poslední text patří tobě a jen tobě.
(BOHUMILA GRÖGEROVÁ, JOSEF HIRŠAL: PRELUDIUM)

Od počátku 60. let minulého století, tedy od času, kdy Bohumila Grögerová (1921) realizovala své první texty a překlady, krystalizují v proudu zároveň rozličné a bohaté původní i překladové autorčiny tvorby v hrubém zjednodušení dvě základní polohy: linie strmého verbálního a stylistického experimentu, a linie dokumentární, usilující o autentické postihnout kulturně-společenských znaků proměňující se doby. Ačkoliv každou z poloh autorka v různých obdobích svého slovesného směřování akcentovala rozdílně, nikdy se naznačené linie nerozvíjely a nevyšly samostatně, vždycky spolu komunikovaly, prostupovaly se a vzájemně potencovaly.

V 60. a 70. letech Grögerová ve spolupráci s básníkem a překladatelem Josefem Hiršalem (1920–2003) objevovala nová území poezie: zprvu v tradici Mallarméova Vřhu kostek, zaurného jazyka Velemira Chlebnikova nebo Kalligramů Guillaumea Apollinaira vytvářeli lyrické verbální kreace, které kromě sémantické roviny zohledňují i vizuální kvality jednotlivých promluv (v knížce JOB–BOJ, 1968). Následně – zejména pod vlivem Kolářova rozšířeného reprotoáru kolážovacích technik – vznikly tři juxtapoziční přerývané prózy, Preludium, Mlýn, Kolotoč, asociativní básnická pásma, náhodné mozaiky, ve kterých mužské ratio vytváří důmyslné ornamenty na tékavém a unikajícím těle z ženských emocí (vyšlo jako Trojcestí, 1991). Souběžně – v letech 1963–1968 – Grögerová samostatně připravila cyklus vědecky přísných, exaktně popisných, neemotivních a odtažitých promluv, takzvaných „ironických modelových textů“, vydaných nejprve v německé mutaci pod názvem Zivilisationsschemata v roce 1970, česky až o šestadvacet let později s titulem Meandry.

subjektem, který od počátku uvádí do pohybu děj a přirozeně zaplňuje větší prostor, než který v různých podobách autorka vymezila sama sobě – svým torzovitým vzpomínkám, reflexím každodennosti poskládané z četby, psaní soukromých úvah a hovorů a stále častěji svému snění.

Jestliže v Trojcestí autoři napsali, že společný text by měl „vyjadřovat víc něhy a srozumění než nejsubtilnější milostná korespondence“, Grögerová usiluje naplňovat tuto pramisu v přítomném svazku sama. Zkraje svého „špitálského deníku“ přirozeně vnímá Hiršalovu náhlou nepřítomnost – jeho hluboké bezvědomí – jako kruté všeprostopující a tísnivou („Jsem sama, Joska o mně neví“) a redukuje své vjemy na jediný fantasmagorický obraz jeho poraněné tváře – „oči zalité krví na mne úpěnlivě hledí“. Srozumění ale přichází záhy: nejsou to emoce, které by autorku zřejmě brzy strhly do propasti spalující bolesti a zoufalství, pocitu bezvýhodnosti a marných vzpomínek, ale rozum, který diktuje vést s nepřítomným Hiršalem pomyslný rozhovor, stroze a jasně formulovaný monolog, jehož povaha je nepochybně autoterapeutická, neboť se odvíjí „proti ztrátě paměti, proti smutku“ – být jde pouze o „chabou náhradu za naše rozhovory na procházkách, za povídání odpoledne u kafe, za večerní rozjímání o všem možném u vína“. Vzniká textové pásmo napjaté mezi dvěma světy, jedním přítomným světem, teď a tady, a druhým nedosažitelným, na čas takřka saturovsky vrženým kamsi mimo vědomí: Grögerová vtahuje Hiršala do textu nejen svými záznamy, v nichž popisuje jeho pozvolna se normalizující stav a první opětovné dotyky se skutečností, ale také autentickými přepisovými básnickovými propadů do nejranějších vrstev paměti a halucinačních vizí, které produkuje jeho momentálně změněné vědomí („v hlavě plavou indiferentní obrazy a cáry vzpomínek z dětství“).

Prvky dobového dokumentu pronikají do prostoru literárního díla Bohumily Grögerové s počátkem normalizace. Nalezneme je jednak v Trojcestí, především ve vstupním Preludiu, které má charakter soustavného deníku z února a března 1975 a v němž se artefaktem stávají hovory a rozhovory, dopisy nebo výpisky z četby, stejně jako okamžité impresy a záznamy denních událostí. A jednak v třídním memoárovém monumentu Let let (vyšlo 1994), psaném znovu ve spolupráci s Hiršalem od počátku 70. let do roku 1985, více než tisícistránkovém svědeckví detailně sledujícím v obecných i individuálních přiběhích proměny české společnosti a kultury (zejména literární a výtvarné) v letech 1952–1968, kdy ji oba autoři podstatnou měrou formovali. V porevolučním čase Grögerová už samostatně dokončuje prózu Branka z paní (vyšlo 1998), která v několika prolínajících se vzpomínkových rovinách tematizuje autorčin tentokrát víc osobní než umělecký život na pozadí proměnlivých kontur 20. věku. A osobní tón se stává dominantním v přítomném titulu, který na Branku z paní chronologicky přimmo navazuje: v nesoustavném diaristickém pásmu rozkročeném v „čase mezi tehdy a teď“, konkrétně mezi březnem 1999 a květnem 2003, a zarámovaném dvojicí tragických událostí – Josefa Hiršala opakovaně srazila tramvaj a těžká zranění si vyžádala v prvním případě několikrát denní intenzivní nemocniční péči, v druhém případě, 15. září 2003, básníkův život.

Právě Hiršal, který s Bohumilou Grögerovou tvořil víc než půlstoletí dokonale srozuměnou autorsko-překladačskou dvojici, jejíž bibliografie čítá bezmála sto osmdesát položek, a pro kterou nade vše platilo jejich vlastní ústloví, že „autorská spolupráce muže a ženy jako tvůrčí akt je ve své nehlubší podstatě aktem lásky“, je v Čase mezi tehdy a teď dominantně tematizovanou postavou,

Čas mezi tehdy a teď je ve svém základě obranným či spíše záchranným psaním, úsilím vrátit milovaný subjekt do života, deníkovým vyzváním a zaklínáním: láska, i když (anebo právě protože) dočasně neopětovaná, jednostranná, tu nabývá romantické vypjatosti, ale bez veškerého patosu, lyrické zdobnosti anebo adorace – Grögerová promlouvá v základních pojmech, jednoduchým slovníkem, a antiiluzivním stylem sděluje to podstatné o své a pravděpodobně i o všelidské existenci: „Přšu na papír velkými tiskacími písmeny: Miluju tě a pořád na tě myslím.“ V tomto způsobu formulace promluvy – patrném především ve vstupní části knihy, rytmizovaném strohém reportu takřka vyzývajícím k deklamaci – sledujeme návaznost na tvůrčí filosofii básnických konkretistů 60. let, nejzřetelněji Ladislava Nováka, ale také, byť v menší míře, tehdejších surrealistů, nebo ze surrealismu vycházejících tvůrců Věry Linhartové, Stanislava Dvorského nebo Milana Nápravníka: jejich formální experimentaci vyplňoval existenciálně zabarvený obsah zahrocený většinou komicky – ironicky, humorně, ponejvíc však absurdně. „Pocitovali jsme v prvé řadě absolutní odpor k vládnoucí ideologii a k předepsanému kulturnímu trendu – socialistickému realismu, který měl za následek obecnou devastaci psaného slova,“ vysvětluje v rozhovoru Grögerová, „Proto čistě, jednoduché texty bez příměsí frází, klíše, ideologie, vtipné a vizuálně i foneticky přitažlivé, jak je produkovali autoři konkrétní poezie, se pro nás staly ideálním prostředkem komunikace, který něšlo zneužít.“

K tvůrčí estetice šesté dekády minulého století se přítomný text kromě jazykových a stylistických prostředků přibližuje také svojí uvolněnou, experimentálně pojatou strukturou. Oproti v zásadě ukázněnému autorskému kodifikování v Brance z pantů je v Čase mezi tehdy a teď patrný větší důraz na tvůrčí spontaneitu, nesoustavnost,

hravost. Žánrově rozličné, s různým tempem a různě rytmizované textové segmenty, pohybující se mezi úvahou, deníkovým záznamem, zápisem snu, vyprávěním a básní v próze, jsou řazeny víc na základě asociací a objektivních náhod než podle apriorně stanoveného racionálního konceptu. Textem bezpečně provází pouze chronologické řazení událostí – podobně jako v Letu let, k němuž, jak autorka opakovaně naznačuje, byl Čas mezi tehdy a teď zamýšlený jako skromný dodatek.

Josef Hiršal svůj hlas pro obnovený tvůrčí dialog, který by v útržcích a citacích reflektoval soudobé tuzemské kulturní dění, ale nepřipojil. Finální oslňující záblesk „uplynulého štišší“, znovunabyté Hiršalovy „chuti do života“ realizované v letech 1999–2003 v řadě nových společných předkladů (Hans Carl Artmann, Johannes Bobrowski, Ernst Jandl, Fernando Pessoa), původních textů či rozhovorů, poznamaná úbytek především fyzických sil mužského principu, který stále ochotněji a nevyhnutelně postupuje svoji pozici principu ženskému. Chátrání tělesné schránky, proces fyzického stárnutí, podzim života se všemi myslitelnými ne-duhy a strastmi – autorka vše toto v knize nejen reflektuje, ale i akceptuje, neboť: „uznáváme přece minulost“, a to i navzdory tomu, že se nám rozpadá v rukou a její básničtí a výtvarní, tuzemští i zahraniční aktéři – Ivan Diviš, Jiří Kolář, Karel Milota, Jindřich Procházka, Artmann, Jandl – odcházejí ze scény divadla světa a s nimi nenávratně pomíjí i kouzlo času největšího tvůrčího vzmachu autorské dvojice Hiršal–Grögerová, vytrácí se autentický svědčí kulturního milieua šedesátých a v případě Koláře nebo Hiršala ještě i prvorepublikových a poválečných let.

Přestože „ohlušena novou dobou“ je Bohumila Grögerová ve svém zatím posledním dokončeném díle člověk permanentně revolující duchem proti tomu, aby „stáří bylo všecko, co nám zbylo“ a s entuziasmem otvírá svaz-

ky mladých a nejmladších českých básnických tvůrců, hrouží se do vědeckých prací astrofyziků, podržuje si „své fantazie, svá dětinství“. Její Čas mezi tehdy a teď – podobně jako poslední knížka Jiřího Koláře Záznamy a na rozdíl třeba od pozdní litanické a nesmiřitelné poezie Jiříny Haukové ve sbírkách Díra skrz nebo Večerní přiška – je přes veškerou tematickou tragičnost víc knihou vitality a radosti než záznamem skepse a smutku: autorčina nezměrná víra ve slovo, v jazyk, v literaturu vytváří v posledku asi jediný záchranný bod v nejistém a relativním světě, možnou hráz proti pádu do nicoty a konečnosti žití, které se přes veškerá protivenství osudu „prostě musí vydržet“.

Radim Kopáč

jmenný rejstřík

- A
 Adamová, Jaroslava ... 66
 Achleitner, Friedrich ... 80
 Ajvaz, Michal ... 66
 Andulka, Kareninová Anna ... 49, 53, 54, 80, 84, 96
 Anička, Grušová ... 86
 Anita, Híršalová ... 57, 58, 59, 96
 Artmann, Hans Carl ... 87
 Augustin, sv. ... 63
- B
 Bach, Johann Sebastian ... 104, 105
 Bach, Friederike ... 104
 Bachmannová, Ingeborg ... 90, 94
 Barborka, Zdeněk ... 95
 Barrow, John D. ... 76
 Bednář, Jiří (též Jurka) ... 74
 Bednářová, Věra ... 83
 Běla, Kolářová ... 41, 46, 54, 55, 68, 70, 83, 97, 98, 99, 101
 Bernhard, Thomas ... 90, 94
 Btlý, Dušan, dr. ... 108
 Bobrowski, Johannes ... 61, 66, 67, 70, 73, 75, 77, 78, 79, 82
 Bohunka, Límová Bohumila (dcera B. Grögerové) ... 18, 22, 24, 29, 32, 39, 40, 46, 49, 51, 57, 61, 67, 70, 81, 87, 90, 94, 95, 101
 Bondy, Egon ... 95
 Bosch, Robert ... 94
 Boštk, Václav ... 68
 Bouda, Jiří ... 97
 Boudník, Vladimír ... 97
 Brdečková, Tereza (též Tereza B.) ... 61
 Brehm, Alfred Edmund ... 76
 Brouskovi, Antonín a Zdena (Maxová) ... 105
 Burda, Vladimír ... 95
 Burian, Jan (též Jan B.) ... 33
- C
 Céline, Louis Ferdinand ... 54, 96
 Clavin, Hans ... 86
 Conz, Francesco a Elisabeth ... 94
- D
 Daněk, Václav (též Vašek D., Vašek) ... 83, 102
 Daňkovi, Václav a Ludmila Dušková ... 93
 Daniela, Hodrová (též Daniela) ... 32, 97

Dawkins, Richard ... 77
 Diviš, Ivan ... 47, 49, 80
 Divišová, Ludmila (též Lída) ... 49, 77, 84, 95, 101
 Dostál, Pavel ... 49
 Drahunka, Janderová ... 19, 38, 44, 84, 101
 Duřková, Vlasta ... 99, 106
 Duškova, Ludmila (též Lída) ... 66
 Dvorský, Stanislav ... 96

E

Eich, Günter ... 105
 Elza, Geussová ... 68, 95
 Emila, Medková ... 96
 Enzensberger, Hans Magnus ... 39, 58
 Erík, Geuss ... 100
 Eva, Kosáková ... 96

F

Flusser, Vilém ... 77, 81
 Forbelský, Josef, dr. ... 74, 83, 106

G

Gál, Evžen ... 79
 Geuss, Erik ... 95
 Geussova rodina ... 100
 Goldstücker, Eduard ... 86
 Grauová, Šárka (též Šárka) ... 91
 Grušová, Anna (též Anička) ... 91, 106
 Greene, Bryan ... 76
 Grygar, Jiří ... 59, 76
 Günther, Christian ... 105, 109

H

Hamanová, Růžena, dr. ... 105
 Hanka, Žantovská ... 34, 44, 53, 85
 Hanzlíková, Květa ... 101, 109
 Halas, František ... 93
 Halík, Tomáš ... 49
 Hartmann, Antonín, dr. ... 96
 Havel, Václav ... 94, 106
 Hawking, Stephen W. ... 76
 Hedbávný, Zdeněk ... 63, 84
 Heisler, Jindřich ... 86

Heissenbüttelová, Ida ... 86
 Hellich, Josef Vojtěch ... 77
 Heym, Michael Henry ... 91
 Hochová, Dagmar ... 95
 Honys, Josef ... 95
 Honza, Lím Jan (zet B. Grögerové) ... 46, 49, 51
 Horáček, Ladislav (nakl. Paseka) ... 85, 87, 99
 Horváth, Juraj ... 84
 Hostovská, Olga ... 84
 Hrabal, Bohumil (Bohouš) ... 82, 106
 Hrubín, František ... 97

CH

Chalupecký, Jindřich ... 86, 104
 Chobot, Jaroslav ... 70

I

Ivan, Diviš ... 47, 101
 Ivan, Medek ... 96
 Ivan, Wernisch (též Ivan, Ivan W.) ... 38, 46, 70, 82, 89, 93, 106

J

Jadrný, Karel (též Karel) ... 42, 68
 Jan, Burian (též Jan B.) ... 33, 39
 Jana, Híršalová (žena bratra J. Híršala) ... 53, 58, 87, 95
 Janatka, Jiří, dr. ... 10, 36, 40, 42, 47, 50, 53, 61, 66, 70, 89, 101, 108
 Jandl, Ernst ... 28, 49, 70, 82
 Janoušková, Věra ... 68
 Jareš, Michal ... 92
 Jindřiška, Urbánková ... 33, 53, 63, 98, 105
 Jirka, Bednář Jiří ... 99
 Jirka, Kolář Jiří ... 41, 53, 55, 71, 77, 83, 90, 97, 98, 99, 101
 Jirousová, Věra ... 85
 Jitka, Flussová ... 32
 Juliš, Emil ... 68
 Jung, Carl Gustav ... 50, 51, 59
 Jungmann, Milan ... 71
 Justl, Vladimír ... 68
 Jůza, Michal ... 89, 104

K

Kabeš, Petr ... 49, 80
 Karel, Jadrný ... 42, 70, 80, 86, 90, 95, 104, 105, 106

Karfiík, Vladimír ... 68, 70, 84
 Kenichi, Abe ... 95
 Knižák, Milan ... 95
 Kofránková, Hana ... 66, 91
 Kolář, Jiří (též Jirka) ... 32, 35, 51, 53, 54, 63, 78, 80, 81, 92, 94, 95, 106
 Kolářovi, Jiří a Běla ... 37, 46, 53, 58, 63, 68, 70, 84, 90, 97
 Kopáč, Radim ... 85, 91, 97
 Koryčan, Miroslav ... 95
 Koutík, Jan (též Honza) ... 74
 Koutková, Ruth ... 74
 Koutkovi, Jan a Ruth ... 93
 Král, Petr ... 52
 Kramář, Vincenc ... 85
 Kratina, Radek ... 80
 Kraus, Karl ... 90
 Kristína, Burchhartová (dcera J. Hiršala) ... 11, 16, 22, 23, 24, 25, 32, 35,
 39, 42, 43, 46, 50, 53, 57, 58, 63, 75, 78, 81, 84, 86, 91, 96, 98, 105, 106
 Kristínka, Límová (též Kristina, vnučka B. Grögerové) ... 70, 93, 94
 Krleža, Miroslav ... 101

L

Langer, Martin ... 97
 Leopold, Hammerschmied ... 25, 42, 43, 78, 84, 96, 98, 105
 Lhoták, Kamil ... 84, 108
 Lída, Divišová ... 49
 Lída, Dušková ... 71, 83, 87, 93
 Lidmilová, Pavla, dr. ... 92, 105, 106

M

Machoninová, provdaná Horváthová, Tereza (též Terežka) ... 84
 Malichovi, Karel a Hana ... 85
 Malý, Radek ... 73
 Maří, Divišová Magdalena ... 24, 35, 41, 42, 53, 64, 65, 109
 Mathé, Ivo ... 49
 Medek, Ivan ... 49
 Medek, Mikuláš ... 96
 Médělková, Kristína ... 61
 Michal, Š., Šanda ... 46
 Michelangelo, Buonarroti ... 76
 Milena, Schwarzová (též Milenka) ... 40, 58, 79, 80, 83, 98, 106
 Miloš, V. (Václík, též MV) ... 20, 53
 Milota, Karel ... 80, 97
 Miluška, Nydrlová ... 38, 66

Mírča, Svobodová ... 48
 Mírek, Hiršal (bratr J. Hiršala) ... 16, 22, 29, 30, 31, 36, 38, 42, 43, 46, 47,
 84, 87, 94, 95, 96, 101
 Mirvald, Vladislav ... 85
 Míša, Jacobsenová Michaela (dcera B. Grögerové) ... 8, 10, 24, 30, 31,
 33, 36, 39, 41, 52, 57, 70, 74, 75, 78, 79, 85, 87, 90, 91, 94, 97, 99, 102,
 104, 105, 106
 Morgenstern, Christian ... 82, 84, 101
 Mrázekovi, Jiří a Daisy ... 84
 MV (Václík Miloš) ... 54

N

Nápravník, Milan ... 68, 79, 83, 93, 101, 105
 Němcová, Božena ... 77, 92
 Neustupný, Jiří ... 71
 Novák, Ladislav (též Láda) ... 95, 97

O

Olga, Hostovská ... 32
 Opasek, Anastazius, arcioptat ... 49
 Orten, Jiří ... 83

P

Patočka, Jan ... 49
 Pechar, Jiří, dr. ... 95, 105
 Pellar, Rudolf ... 84
 Pellarovi, Rudolf a Luba ... 80
 Penrose, Robert ... 76
 Pepík, Schwarz Josef ... 40, 58, 79, 83, 84, 91, 98, 106, 109
 Pessoa, Fernando ... 89, 92, 96, 105, 106
 Petr, Houba (přítel Kristinky, vnučky B. Grögerové) ... 94, 95
 Pilinszki, Janos ... 79
 Pistorius, Vladimír ... 71, 90
 Placák, Jan ... 109
 Platón ... 76
 Poe, Edgar Allan ... 101
 Pound, Ezra ... 54, 84, 96
 Preclík, Vladimír ... 99
 Procházka, Jindřich ... 95

R

Richterová, Sylvie (též Sylva) ... 86
 Ringelnatz, Joachim ... 79

- Rothmeyerová, Christa ... 82, 96
 Rothová, Zuzana (Zuzanka) ... 82
 Rudčenková, Kateřina ... 91
 Ruth, Kotíková ... 74
 Rychlík, Jan (Honza) ... 99
- Ř
- Řezníček, Ladislav ... 83, 95
- S
- Sedmíková, Věra ... 48
 Seifert, Jaroslav ... 109
 Schöffelen, Balder ... 10, 86, 101
 Schmidt, Sibi ... 80
 Schwarz, Josef (též Pepík) ... 66, 91
 Slancová, Pavla (též Pavlína) ... 104, 105, 106
 Slomek, Jaromír ... 97
 Smrčková, Jana ... 48
 Součková, Milada ... 66
 Stanislav, Hanzlík ... 101
 Stašek, Marek ... 89, 97, 105
 Stich, Josef (Pepík) ... 14
 Stoilov, Viktor ... 61, 83, 91, 92, 105
 Sýkorovi, Zdeněk a Lenka ... 93
 Sylvie, Růčtřerová Sylva ... 42, 90, 101
- Š
- Š., dr. (též dr. Šebela) ... 21, 27
 Šalda, František Xaver ... 108
 Šanda, Michal (též Michal Š.) ... 58, 85, 101
 Šárka, Grauová ... 52, 61, 73, 86, 95, 100
 Šebela, Miroslav, dr. (též dr. Š.) ... 21, 27, 38
 Šetlík, Jiří dr. ... 68
 Šimotová, Adriána ... 93
 Špigl, Herbert ... 14
 Šrut, Pavel ... 85
 Šubrtová, Lída ... 48
 Šulc, Jan, dr. (též Honza) ... 86, 92
- T
- Tereza, B. (Brdečková) ... 32
 Terežka, Horváthová (roz. Machoninová) ... 95, 101
 Tigríd, Pavel ... 83

- Tigrídovi, Pavel a Ivana ... 80
 Toman, Marek ... 66
 Tomáš, Jacobsen (manžel Míši, dcery B. Grögerové) ... 19, 31, 67, 75, 78, 91, 97
 Tonský, Alexandr ... 80, 84
 Topinka, Miloslav ... 90, 106
 Toyen ... 85
 Trínkewitz, Karel ... 85, 93
 Tůmová, Božena (Božka) ... 48
- U
- Urbánkovi, Zdeněk a Jindřiška ... 58
- V
- Vacík, Miloš (Miloš V., též V., též MV) ... 20
 Vaculík, Ludvík ... 84
 Váloch, Jiří ... 95
 Válová, Jitka ... 85
 Válová, Květa ... 85
 Vašek D., Daněk Václav ... 46, 70, 71, 84, 87, 93, 101
 Věra, Bednářová (též Věra B.) ... 42, 55, 58, 68, 70, 77, 93, 97, 99, 105
 Vladimír, Pistorius ... 85, 87, 106
 Vladislav, Jan ... 91
 Viktor, Lím (vnuk B. Grögerové) ... 70, 84
 Viola, Fischerová ... 53, 68, 70, 80, 89, 95, 104
- W
- Wall, Richard ... 80
 Weinberg, Steven ... 76
 Weiner, Richard ... 96
 Wermisch, Ivan (též Ivan, Ivan W.) ... 84, 85, 101, 109
 Wittgenstein, Ludwig ... 26, 47
- Z
- Zdeněk, Urbánek ... 33, 53, 105
 Zoubek, Olbram ... 84
- Ž
- Žantovská, Hana (též Hanka) ... 93, 97
 Žantovský, Jiří ... 85

EDICE SOU
ČASNĚČES
KÉ POEZIE

BOHUMILA GRÖGEROVÁ
ČAS MEZI TEHDY A TĚD

Edice současné české poezie. Svazek 27.

Obálka a grafická úprava Stanislav Kolíbal

Odpovědný redaktor Marek Stašek, Ivan Weirisch, Dana Horáková

Rejstřík zpracovala Dana Horáková

Vydalo Klokočí (Lomená 52, Praha 6)

^a

Knihovna Jana Drdy (nám. TGM 156, Příbram 1)

www.kjd.pb.cz

Vytiskl Septim Tisk, spol. s r. o., Čs. Armády 6, Příbram 4

Vydání první

Praha a Příbram 2004

ISBN 80-86240-87-8 (Knihovna Jana Drdy)

Knih vyšla za finanční podpory

Ministerstva kultury České republiky,

Pana Vlastimila Vencíka,

Obce Sudoměřice u Bechyně a jejích sponzorů